

REFAH PARTİSİ NİN
ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ UZLAŞMA TEKLİFİ

**REFAH
PARTİSİ**

T.B.M.M

YER : 96-674

YIL :

CLT :

KSM :

KOP :

DEM : 96-999

KÜTÜPHANESİ

REFAH PARTİSİ'NİN

**"ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ
UZLAŞMA TEKLİFİ"**

SUNUŞ

"ANAYASA" SAADET GETİRMELİ

Anayasalar bir ÷lkede düzeni tanzim eden önemli belgelerdir. Vatandaşların saadetleri ise herşeyden önce ve en büyük oranda düzene bağlıdır. Dolayısıyla Anayasaların amacı topluma ve onun bireylerine **saa-**
det getirmektir.

Biz Refah Partisi olarak toplumun ancak **"Adil Düzen"**le saadet ulaşabileceğine inanıyoruz. Bundan dolayı Anayasa **"Adil Düzen"**in kurulmasını ve yürümesini gerçekleştirecek bir Anayasa olmalıdır. Mille-timize saadet getirmek için demokratik düzen içinde ve yasalara uygun olarak Anayasayı değıştirmek imkana sahip olduğumuzda bütün yurttaşlarımıza ve ÷lkemize huzur, hürriyet, adalet, refah ve itibar getirme gayesini güden **"Adil Düzen'e uygun Anayasa"**yı hazırlamak ve vatandaşlarımızın tasvibi ile yürürlüğe koymak görevimizdir.

ANAYASA İNSAN HAKLARINI TEMİNAT ALTINA ALMALI

Anayasalar, bir ÷lkede yaşayan vatandaşlar arasında, onların arzusuna uygun olarak tanzim edilmiş bir **"Toplumsal andlaşma"** niteliğindedir. Anayasanın hazırlanmasında gaye, istisnasız bütün vatandaşların **"Bizim ne güzel Anayasamız var"** inancında olma-larını temindir. Bunun için de Anayasaların gayesi,

insan hak ve hürriyetlerini teminat altına almaktır. Yoksa bunları ortadan kaldırmak değildir.

Bütün dünya ülkeleri anayasalarından derlenerek sunulan Ek: 1'den de görüldüğü gibi, bütün çağdaş anayasalarda insan hak ve hürriyetlerinin en önemlisi olarak din ve vicdan hürriyeti ele alınmış ve bu hürriyetin varolabilmesi için ayrılmaz dört unsuru teminat altına alınmıştır.

Din ve vicdan hürriyetinin ayrılmaz dört unsuru şunlardır:

- 1- İfade ve yayma hürriyeti
- 2- Öğrenim ve öğretim hürriyeti
- 3- Örgütlenme hürriyeti
- 4- İnandığı gibi yaşama ve ibadet hürriyeti

İnandığı gibi yaşama ve ibadet hürriyetinin içindeki **"Hukuk seçme hürriyeti"** en önemli insan hakkını teşkil eder. Bunun için toplumlara saadet getirecek anayasaların **"Çok hukuklu sistem"**e uygun anayasalar olması gerekmektedir.

82 ANAYASASI BİRAN EVVEL DEĞİŞTİRİLMELİDİR

Halbuki ülkemizde çok partili hayata girdiğimiz elli yıldan beri partilerin biraraya gelerek yaptığı bir Anayasa olmamıştır. Anayasalar askeri ihtilallerin ürünü olarak, **"Adil Düzen"**in temel esasları tanınmadan, batı etkisinde kalınarak ve bazı olaylara karşı reaksiyonlar

esas alınarak hazırlanmış ve "**Milletin ne istediği**" değil, "**Millete nasıl bir şekil verileceği**" gözetilerek düzenlenmişlerdir. Bu yüzden bir yandan bu anayasaların sık sık değişmesi gerekmiş diğer yandan da toplumda huzur ve saadeti temin edeceğine huzursuzluk ve buhranlara sebep olmuşlardır.

1982 Anayasasının bu bakımdan biran evvel değiştirilmesi gereklidir. Milletin bu arzusunu yerine getirmek bizatihi yürürlükteki Anayasanın da belirttiği gibi, anayasayı değiştirme yetkisine sahip ve göreviyle sorumlu olan Türkiye Büyük Millet meclisinin vazifesidir.

BU TEKLİFİMİZ BİR "UZLAŞMA TEKLİFİ"DİR

Anayasalar bütün toplumu kucaklayan "**Bir toplumsal andlaşma**" oldukları için Anayasanın değiştirilmesinde millet iradesinin temsilcileri olan Siyasi Partilerin hepsinin uzlaşmasının temininin büyük önemi bulunmaktadır. Bu uzlaşma hiç değilse TBMM'de temsilcisi bulunan partiler arasında gerçekleşmelidir. Böyle bir uzlaşmaya dayanmayan sadece bir iki partinin uygun görmesiyle yapılacak değişikliklerin ülkeye huzur getirmesi ve vatandaşların beklentilerine cevap vermesi ve ayrıca uzun ömürlü olması mümkün değildir. Sadece yeni huzursuzluklara yol açar.

İşte biz Refah Partisi olarak ilişikteki teliflerimizi Refah Partimizin asıl amacı olan "**Adil Düzen Anayasası**" olarak değil, TBMM'de temsilcisi bulunan diğer partilerle hangi konuda anlaşabileceğimizi gözetken bir

"Uzlaşma teklifi" olarak sunuyoruz. Ümit ediyoruz ve inanıyoruz ki, konular üzerinde iyiniyetle ve yeterince görüşme yapıldığı takdirde bu teklifimizin ana fikirleri üzerinde uzlaşma sağlanabilecektir.

ÖNEMLİ OLAN "VATANDAŞLARIN OYALANMASI" DEĞİL "ÖZDE DEĞİŞİKLİK" TİR

Teklifimizi sunarken diğer bir amacımız, vatandaşlarımızın beklentisine hiç değilse en az ölçüde de olsa bir cevap verebilmek ve toplumumuzdaki halen mevcut olan huzursuzlukları ortadan kaldırmaktır.

Bu sebepten dolayı biz Refah Partisi olarak;

Ne, hangi şekilde olursa olsun bir Anayasa değişikliği yapmış olalım fikrine iltifat edebiliriz,

Ne de peyderpey mutabık kalmadığımız değişiklikleri yapmak suretiyle amaca ulaşalım fikrine iltifat edebiliriz.

Zira amacımız, "**vatandaşları oyalamak**" değil, onların asıl beklentilerine cevap vermek ve huzursuzlukların nedenlerini ortadan kaldırarak hizmet etmektir. Bu ise bazı maddelerin şeklen değiştirilmesiyle mümkün olmayıp, mutlaka "**Anayasanın özü**"ndeki hataların giderilmesiyle yani istenmeyen tatbikata yol açan sebeplerin ortadan kaldırılarak düzenin bütün vatandaşlarca benimsenecek hale getirilmesiyle mümkündür.

ANAYASA HAZIRLANMASININ TEMEL ÖN ŞARTLARI

Bu amaca ulaşabilmek için bir ülkede vatandaşların istediği Anayasanın yapılmasında ilk şart, **fikir ve inanç hürriyetinin önündeki bütün kısıtlamaları ve tabuların kaldırılmasıdır.**

Bunun kadar önemli diğer bir temel şart ise "**Sami-miyet**"tir. Yani bir yandan "**Demokrasi**" deyip, diğer yandan "**Milleti kendi isteğine uydurmak**" amacı güdülmemelidir. Aynı şekilde bir yandan "**Çoğulcu demokrasi**" deyip, öbür yandan bir kısmının diğer kısma, hatta "**Azınlığın çoğunluğa tahakkümü**" gayesi güdülmemelidir. Ve yine "**İnsan haklarına saygı**" deyip, diğer yandan "**İnsan haklarını ortadan kaldırmak**" için çalışılmamalıdır.

Çok önemli bir husus da bir takım esasları Anayasa koymanın yeterli olmadığıdır. Eğer uygulama bunun tam tersi olarak yürüyorsa o zaman Anayasa bir değer taşımaz.

Biz Refah Partisi olarak bu gerçekleri dikkate alarak, ilişikteki teklifimizde;

1- İnsan haklarının tam, kâmil ve çağdaş manada teminat altına alınması

2- Gerçek demokrasi

3- Gerçek çoğulcu demokrasi tatbikati

ilkelerinin temel alınmasını gözetmiş bulunuyoruz.

Halbuki 1982 Anayasası bu ilkeler yerine, tatbikatta;

1- Müslümanlığın tatbikatta yasaklanması

2- Hile rejimi

3- Azınlığın çoğunluğa tahakkümünün yürütülmesine müsait şekilde düzenlenmiştir.

İşte bizim "Özde değişiklik" teklifimizin manası Anayasanın bu tatbikata yol açmayacak, tam tersine yukarıda ifade ettiğimiz ilkelerin yürürlükte olmasını temin edecek şekilde değiştirilmesidir.

1982 ANAYASASININ ÖZÜNDEKİ HATALAR

1982 Anayasası için yukarıda yaptığımız belirleme gerçeği ifade etmektedir. Nitekim:

"MÜSLÜMANLIĞIN YASAKLANMASI"NA YOL AÇMASI

1- İnsan haklarının tam, kâmil ve çağdaş manada teminat altına alınması yerine Müslümanlığın tatbikatta yasaklanmasının yürürlükte olması.

1.1982 Anayasasında bütün kelimelerin vatandaşların anlayacağı dilde kullanılmasına özen gösterildiği halde, ilmi ve çağdaş manası itibariyle;

a) Herkesin din ve inanç hürriyetine sahip olduğu

b) Kimsenin inancından dolayı baskıya maruz bırakılamıyacağı

c) Devletin dine, dinin de devlete müdahale etmemesi.

manalarının Türkçe ile ifade edilmesi yerine, sadece batıda bu üç manaya birlikte ifade etmek üzere kulanılan ve fakat bizim vatandaşlarımız tarafından manası bilinmeyen,

"laik" kelimesinin Anayasaya yazılması.

2. Din ve vicdan hürriyetinin (Tam kâmil ve çağdaş manada) teminat altına alınması için Anayasaya konulan 24. maddede; iyi, güzel ve doğru olan herşeyin kabul edilip konuşulabileceği ve fakat herhangi birşey doğru, güzel ve faydalı olsa dahi, eğer İslam dininde mevcutsa kabul edilmek şöyle dursun, hatta konuşulamıyacağı tatbikatına yol açan cümlelerin konulması ve böylece laiklik sanki bu manayı kapsarmış gibi, laik kelimesinin tamamen laikliğin çağdaş ve ilmi manasına aykırı şekilde tatbikatına yol açılması.

3. Açıkça söylenmediği halde gerçekte İslam dinini değiştirmek, İslam dininin sosyal hayata ait toplum yaşamına huzur, adalet ve saadet getirmekle ilgili hükümlerinin ortadan kaldırılarak İslam dinini sadece vicdanlara hapsedilecek yeni bir din haline getirmek, gayesinin güdülmesi. (Bakınız Ek: 2)

Bu gayenin gerçekleşmesi için, hiçbir çağdaş ülkede olmadığı halde (Bkz Ek: 1) Diyanet İşleri Başkanlığının dinin emirlerine göre değil idarenin arzusuna uygun olarak hareket etmesi için özerk olmasına müsaade edilmemiş, Anayasanın 136. maddesi ile "**Genel idare**" içine alınmış yine aynı maksatla dini eğitim,

Anayasanın 24. maddesi ile **"İdarenin denetim ve gözetimi altına"** alınmıştır. (Bkz. Ek: 2)

Ek: 1'de açıkça görüldüğü gibi bugün yeryüzünde çağdaş hiçbir ülkede ne böyle bir din hürriyeti anlayışı, ne de böyle bir tatbikat vardır.

Türkiye'de elli yıldan beri yürütülen bu uygulama, çağdaş ve ilmi laikliğe tamamen aykırıdır. Bu uygulama bütün dinlere serbestlik tanıdığı halde gerçekte **"İslam dinini değiştirme ve yasaklama"** yani **"İslam düşmanlığı"** amacını gütmektedir. % 98'den fazlası Müslüman olan memleketimizde laikliğe de aykırı bu yanlış uygulama ülkemizde sosyal huzursuzluk ve buhranların temel nedenini teşkil etmektedir.

İşte biz Refah Partisi olarak, laikliğe aykırı bir şekilde **Müslümanlığın tatbikatta yasaklanmasına ve "İslam düşmanlığı"**na yol açmaması için Anayasanın 2. ve 24. maddelerindeki değişiklikleri teklif ediyoruz.

Memnuniyetle ifade edelim ki, TBMM'de temsilcisi bulunan bütün partiler de bugüne kadar Anayasanın değiştirilmesi konusunda teşkil edilen komisyonlardaki görüşmelerde aynı görüşe sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Esasen TCK 163. maddesinin Türkiye Büyük Millet Meclisince kaldırılması ve bunun milletçe büyük tasvip görmesi de TBMM'nin ve milletimizin bu konudaki irade ve arzusunu açıkça göstermektedir.

Yine bu maksatla bütün çağdaş anayasalarda insan haklarının en önemlisi olan din ve vicdan hürriyetinin ayrılmaz dört temel unsurunun Müslümanlar için sınırlandırılması maksadıyla;

İfade ve yayma hürriyeti Anayasa Madde 2'de cumhuriyetin nitelikleri arasına yabancı bir kelime olan laik kelimesinin konulması, 13 ve 14. maddede çağdaş anayasaların hiçbirinde mevcut olmayan hükümlerle hürriyetlerin sınırlandırılabilceği esasının vazedilmesi, 24. madde ile de Müslümanların inançlarının ifade ve yayma hürriyetlerinin ellerinden alınması, ifade ve yayma hürriyetini ortadan kaldırmaktadır.

Öğretim ve öğretim hürriyeti ise, yukarıda da işaret olunduğu gibi 24. madde ile engellenmiştir.

Örgütlenme hürriyeti anayasanın 13 ve 14. maddelerindeki sınırlandırma hükümleri vasıtasıyla ortadan kaldırılmıştır.

İnandığı gibi yaşama ve ibadet hürriyetinin ise yine anayasanın 13 ve 14. maddesindeki sınırlamalar ve 24. maddedeki hükümlerin yol açtığı tatbikat dolayısıyla özüne müdahale edilmektedir.

"HİLE REJİMİ"NE YOL AÇMASI

II- 1992 Anayasası "Gerçekdemokrasi" yerine "Milleti keyfi arzulara uydurma"ya yani "Hile Rejimi"ne müsait bir yapı taşımaktadır. Çünkü bu anayasanın her ne kadar bütün ilgili maddelerinde "Demokrasi ve "Demokratik" kelimeleri kullanılmışsa da asıl milleti temsil eden TBMM seçimini düzenleyen 67. maddede TBMM'nin milleti adil bir şekilde temsil etmesini sağlayacak temel esaslar belirlenmemiştir. Herşey kanna bırakılmıştır. Bu belirsizlikten yararlanılarak ta

geçtiğimiz yıllarda seçim kanunları gayriadil şekilde yapılmış, her seçimde adaletsizliği daha da artıracak partizan değişiklikler yapılmış ve her seçime ayrı bir seçim kanunu ile girilmiştir. Bu yolla bir parti 30 bin oya bir milletvekili çıkarırken bir diğerinin ise 375 bin oya bir milletvekili çıkarması gibi eşine rastlanmamış bir adaletsizlik yürütülmüştür. Bunun sonucu olarak da "Millet başka parlamento başka" olmuştur. Demokrasi ile ilgisi olmayan böyle bir durumun meydana gelmesine hileli seçim kanunları ile millet de kanun zoruyla alet edilmiştir. Ve neticede demokrasi sadece anayasada yazılı kalmış, fakat tatbikatta milletin çoğunluğunun arzu ve istekleri geçersiz duruma düşmüştür.

Bu "**Aldatmaca**" ve "**Hileyi**" yürütebilmek için seçim sisteminde "**Adalet**" yerine "**İstikrar**" sözüne ağırlık verme yoluna sapılmıştır. Seçim hükümet çıkartmalı demagojisine başvurulmuştur.

Halbuki gerçek demokrasi ancak seçim sisteminin adil olmasıyla mümkündür. Millet kendi kendini yönetmek için temsilcilerini seçiyor ve böylece milleti ve milli iradeyi temsil eden TBMM teşekkül ediyor. Gerçek demokraside TBMM'nin milleti aynen ve adil ölçüler içinde temsil etmesi ve herbir seçim çevresinde milletin kendisini istediği kimselerle temsil ettirmesi esastır. Seçim çevreleri ve bölgelerindeki vatandaşların çoğunluğunun gerçekte kabul etmediği kimselerle, çeşitli hile yollarına başvurularak temsil ettirilmeye kalkılması demokrasiye de, insan haklarına da aykırıdır. Sadece aldatmacadır ve demokrasi değil "Hile Rejimi"dir. Demokraside esas olan, millet iradesinin baskısız ve çarpıtılmadan tecellisidir.

TBMM'nin milleti temsil etmesi gereğine asla halel getirilmeden istikrarın sağlanmasına çalışılmalıdır. Parlamento ayrı hükümet etmek ve program uygulamak ayrı bir konudur. İstikrar konusunda ısrar edildiği takdirde, başka çözümlerin bulunamadığı hallerde dahi, mesele TBMM'de üye tamsayısının % 40'ının desteğine sahip bir parti veya koalisyon, hükümet olup kendi programını uygulamasına imkan verilebilir. Bunun için parlamento çarpıtmaya ve milletin çoğunluğunun istemediği insanlarla temsil ettirilmesi zorlamasına gidilmeden Plan ve Bütçe Komisyonunun teşkili ile ilgili Anayasanın 162. maddesindeki başvuru usul uygulanabilir.

İşte biz bu gerekleri dikkate alarak Anayasanın 67. maddesinde gerçek demokrasiyi teminat altına alacak değişiklik teklifini sunuyoruz. Ve istikrara ağırlık vermek hususunda ısrarda bulunulursa bir çare olarak da Anayasanın 110. maddesinde yapılabilecek bir değişiklikle bu ihtiyacın giderilmesine çalışıyoruz.

"TAHAKKÜM"E YOL AÇMASI

III-1982 Anayasası "Gerçek çoğulcu demokrasi tatbikatı" yerine "Azınlığın çoğunluğa tahakkümünün yürütülmesine" müsait şekilde düzenlenmiştir.

Nitekim yukarıda açıkladığımız şekilde "İstikrar" kelimesi paravan olarak kullanılmak suretiyle yapılan hileli seçim kanunlarıyla milletin azınlığına tekabül eden bir parti veya koalisyon, Mecliste sandalye itibariyle

çoğunluğu alabilmekte ve buna dayanarak iktidar olabilmektedir. Bir defa iktidar olduğu zaman anayasanın, kanunların ve tatbikatın "Gerçek çoğulcu demokrasi" esaslarına uygun olması için gerekli tedbirleri almaması yüzünden tatbikatta:

- TRT ve özel radyo ve televizyon yayınları
- Meclis faaliyetlerinde ve heyetlerinde temsil
- Meclis kürsüsünde konuşabilme imkanı
- Komisyonlarda ve Meclis Genel Kurulunda herhangi bir kanunu gündeme aldırma imkanı
- Anayasa Mahkemesine müracaat edebilme imkanı

Milli Güvenlik Kuruluna katılma imkanı

gibi çoğulcu demokrasi gereği milli iradenin temsil edilmesi gereken en önemli konularda bile muhalefet partilerine hiçbir hak tanınmamakta böylece azınlığın çoğunluğa tahakkümü gerçekleştirilmektedir.

İşte biz Refah Partisi olarak azınlığın çoğunluğa tahakkümü yerine, gerçekte anayasanın da öngördüğü çoğulcu demokrasinin tatbikatta da var olması için;

Anayasanın,

133. madde TRT

95. madde İctüzük

150. madde Anayasa Mahkemesine müracaat

118. madde Milli Güvenlik Kurulu

başta olmak üzere ilgili maddelerinde gerekli değişiklikleri teklif ediyoruz. Ayrıca çoğulcu demokrasiye aykırı tatbikata yol açılmaması için 91. maddedeki kanun kuvvetinde kararname yetkisini de sınırlandırmayı teklif ediyoruz.

İşte bu açıkladığımız sebeplerden dolayı bizim Refah Partisi olarak, "Özle ilgili değişiklikler" yapılmadan sadece şekilde ilgili değişikliklerin yapılması suretiyle "hiç yoktan iyidir" felsefesiyle halkın "oyalanmasına" ve "aldatılmasına" taraftar olmamız mümkün değildir. Bu sebepten dolayı "Anayasa değişikliği çalışmalarında aşağıdaki prensiplerin temel kabul edilmesini ve yöntemi teklif ediyoruz:

PRENSİPLER VE YÖNTEM

1- Anayasa değişikliği çalışmaları sonuna kadar hiç değilse TBMM'de temsilcisi bulunan partilerin tamamının katılmasıyla yürütülmelidir.

2- Çalışmalarda "Özle ilgili"

I- İnsan haklarının tam, kamil ve çağdaş manada teminat altına alınması

II- Gerçek demokrasi

III- Gerçek çoğulcu demokrasi tatbikatı

esas alınmalıdır.

3- Bu çalışmaların "Şeffaf bir şekilde" milletimiz tarafından da izlenmesi için tedbirler alınmalı ve partilerin görüşlerinin millete eşit şartlarla ve yeterince tanıtılması için televizyon ve radyo imkanı sağlanmalıdır.

4- Çalışmalar bölüm bölüm olduğu takdirde ilk bölümde mutlaka yukarıda 2. maddede ifade edilen "Özle ilgili" değişiklikler yapılmalıdır. Bunun için de sunuşta belirttiğimiz ve Anayasa teklifimizde yer alan değişikliklerin öncelikle ele alınıp tamamlanması gerekir. Bu tamamlanmadan ayrıntılara ağırlık verilmesini uygun bulmuyoruz.

Bundan dolayı partilerin değişiklikler hakkında:

I- Mikro mutabakatı

II- Makro mutabakatı

alınmalıdır. Yalnız mikro mutabakatın alınması yetmez.

5- TBMM'de temsilcisi bulunan partilerin temsil edildiği bir komisyon özle ilgili değişiklikleri yapmak için çalışırken Anayasanın tümünde köklü değişiklikler yapmak üzere ayrıca yine TBMM'de temsilcisi bulunan partilerin temsilcilerinin katılacağı ikinci bir komisyon da memleketin daha fazla vakit kaybetmemesi için biran evvel kurularak çalışmaya başlanmasında yarar vardır.

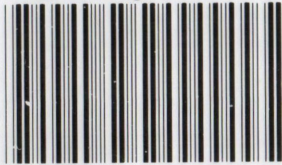
REFAH PARTİSİ'NİN ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ UZLAŞMA TEKLİFİ

Biz Refah Partisi olarak
toplumun ancak
"Adil Düzen"le saadete
ulaşabileceğine inanıyoruz.
Bundan dolayı Anayasa
"Adil Düzen"i'nin kurulmasını
ve yürümesini
gerçekleştirecek bir
Anayasa olmalıdır.
Milletimize saadet getirmek
için demokratik düzen
içinde ve yasalara uygun
olarak Anayasayı
değiştirecek imkana sahip
olduğumuzda bütün
yurttaşlarımıza ve ülkemize
huzur, hürriyet, adalet

refah
güc
Anc
vate
yürü
göre

TBMM
Kütüphanesi

9600999

DÜNYA
ANAYASALARINDA
DİN VE VİCDAN
HÜRRİYETİ

EK: 1

DÜNYA ÜLKELERİ ANAYASALARINDA DİN VE VİCDAN HÜRRİYETİ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

İSVİÇRE

Çeşitli dini kanaatlerde olan İsviçre halkı çok dindardır. "Kadiri mutlak Allah'ın izniyle (Confederes)lerin ittifakını... teyid gayesi ile aşağıdaki Federal esas teşkilat kanununu kabul etmiştir. Vicdan ve itikad hürriyeti masundur. Hiç kimse dini bir cemiyete dahil olmaya, dini bir tedrisi takip etmeye, dini bir fiil ifasına icbar edilemeyeceği gibi Bir fikir dolayısıyla herhangi bir mahiyette cezaya da mahkum olamaz. Mezheplerin serbest icrası amme nizamı ve adabı umumiye ile telif edildikleri nisbette müemmendir. Jesuit tariki ve buna merbut cemiyetler İsviçre'nin hiçbir kısmına kabul edilmezler."

Muhafazakar Katolik Partisi; siyasi hayatta müessir bir kuvvettir. Bern Kantonu Maarif Kanununa göre, öğretimin gayelerinden biri de gençlikte hristyanlık selametini siyret ve adabını hasıl etmeye çalışmaktadır. Friburg Kantonunda öğretim dini ve milli bir ruh vermeyi gaye bilir. Call Kantonu Devlet mekteplerinde de din dersi vermeyi kabul etmiştir. medeni Kanunlarının esas prensipleri Katolik Hukuktan mülhemdir.

Paragraf 27/3

Din ve mezhep farkı gözetmeksizin ve din ve vicdan hürriyetine halel getirilmeksizin istisnasız her vatandaş devlet okullarında okuyabilmelidir.

Paragraf 49

1. Din ve vicdan hürriyetinin dokunulmazlığı vardır.
2. Hiç kimse dini bir birliğe veya din dersine katılmak veya herhangi bir dini davranış için zorlanamaz. Aynı şekilde dini inancından dolayı hiç kimse cezalandırılmaz.
3. Çocukların dini eğitiminden, 16 yaşı dolduruncaya kadar vasi sorumludur.
4. Vatandaşlık hakları ve siyasi haklar ,kilise tarafından veya dini kurallarla sınıflandırılmaz.
5. Dini inançlar, vatandaşlık görevlerinin yerine getirilmesinde mani teşkil etmez.
6. Hiç kimse üye olmadığı herhangi bir dini kuruluşa vergi ödemekle mükellef değildir.

Paragraf 50

1. Dini ayin ve ibadet, ahlak kurallarına aykırı olmadıkça ve kamu düzenini bozmadıkça serbesttir.
2. Kantonlar ve Federasyon, düzeni ve barış sağlamak için değişik mezheplere ait dini birlik ve kuruluşlara müdahale etme hakkına sahiptirler, (Özellikle ki-

lise vatandaşlık haklarına ve devlet sorunlarına karıştığı durumlarda)

3. Kamusal itirazlar veya dini birlik ve kurumların oluşturulmasından veya dağılmasından ortaya çıkan özel haklar, şikayetname yoluyla ilgili makamların kararına bırakılır.

4. İsviçre sınırları içerisinde Piskoposluk açmak federasyonun onayına tabidir.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Amerika Birleşik Devletleri İstiklal Beyannamesinde: **"Beşeri hadiselerin akışı içinde bir halk için ... tabiatın Allah'ının, Kanunlarının bahşettiği Hakka dayanarak"** ayrılmanın sebebini izah etmekte, **"Bilumum insanların Halikleri tarafından ferağ kabul etmez bazı haklarla mütehalli kılınmışlardır."** hükmünü ihtiva etmektedir. Birleşik Devletler, anayasasına göre **"Kongre herhangi bir dinin tesisine veya serbest icrasının men'ine... müteallik hiçbir kanun vazedemeyecektir."** Amerikan Yüksek Mahkemesi **"zorach V. Clousan"** davası münasebetiyle verdiği kararda şu hususu açıklamıştır. **"Biz Allah'ı en yüksek varlık kabul eden müesseselere bağlı din-dar bir milletiz. Cemiyetimizde her şahsın, kendi inandığı tarz ve usullerde ibadet etmesi teminat altına alınmış ve insan nev'inin ruhi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayabilecek her çeşit inanış ve akidelere yer verilmiştir"** Doçent Dr. İlhan Arsel'in Amerikan Anayasası adlı eserinde belirtildiği üzere, **"Yer**

yüzünde hiçbir millet Amerikalılar kadar dini adet ve akidelere ve inançlara bağlı değildir. Amerika'yı ziyaret etmiş olanlar gerek Kongrede ve gerekse Eyalet teşri meclislerinde, celselerin bir rahip huzurunda dini dualarla açıldığını bilirler, bunun gibi, Cumhurreisinin kongreye yolladığı mesajlar veya halkı irat ettiği nutuklar, umumiyetle Allah'ın inayet ve yardımını dileyen cümlelerle süslenmiştir. Mahkemelerde ve diğer amme müesseselerinde daima Allah'ın inayeti niyaz olunur ve onun mağfiretine sığınılır. Hristiyan kiliseleri Federal konseyinin Amerika'nın umumi politika gidişi üzerinde müessir oluşu da bir başka gerçektir."

Amerikan Anayasasından:

Madde 1: Kongre herhangi bir din tesis etmeye veya herhangi bir dinin serbestçe uygulanmasına, konuşma ve basın hürriyetlerinin kısıtlanmasına veya halkın barışçı bir şekilde toplanmasına ve şikayetlerinin giderilmesi için hükümete dilekçe vermesine **ilişkin hiçbir kanun yapamaz.**

SONUÇ: Amerikan Anayasasının ortaya koyduğu rejim portresi demokratik, yarı-laik bir hukuk devletidir. Kürtaç, dini eğitim veren okullara devlet yardımı, okullarda derslere dua ile başlanması, evrim ve yaratılış teorilerinin ders kitaplarında işleniş şekli gibi konularda Yüksek Mahkemenin zaman zaman farklı kararlar aldığı

görülmektedir. Ancak, Amerikan laikliğinin kıta Avrupasındaki uygulamalara bakışla çok daha "yumuşak", din ve devleti ayıran "duvarın" -Thomas Jefferson'ın deyimiyle- çok daha esnek olduğu söylenebilir.

İSRAİL

Yahudilerin anayasa dibacesini aynen naklediyoruz. **"Biz, İsrail Milleti, Yüce Tanrıya bizi sürgünün sıkıntısından kurtardığı ve eski vatanımıza kavuşturduğu için tevazu ile teşekkür ederek, sürgündeki nesillerin azimli mukavemetleri ve onların milletimizin bekası ve milletin manevi geleneklerinin muhafazası için katlandıkları kahramanca fedakarlıkları hatırlayarak, filistinde kalarak orada yahudi yerleşmesini yüzyıllar boyunca devam ettirenleri ve milli kalkınış öncülerinin gayretlerini tebci ederek, ülkemizi israil Peygamberlerinin barış ve adalet ideallerine uygun olarak yeniden inşa, memlekete dönmek isteyen her yahudiye hüsnü kabul göstermeğe ve sınırlarımız dahilinde yaşayan bütün insanların güvenlik ve refahını sağlamaya azmetmiş olarak, aşağıda yazılı anayasayı kabul ederiz."**

"Dini kitapları olan Tevrata şiddetle bağlılıkları neticesi kurdukları devletin resmi dili olarak, hepsi bir başka dil konuştukları halde, Tevratın dili olan İbraniceyi resmi dil olarak kabul etmişler, dini mahkemelerini kurmuşlar, anayasalarının yetmişyedinci maddesinde ilham kaynaklarını şu şekilde açıklamışlardır. **"...İsrailde gelecekte kabul edilecek kanunlar yahudi hukuku-**

nun temel prensiplerinden ilham alacaktır." ayrıca, "Cumartesileri (Sabbath) ve kutsal yahudi günleri istirahat ve manevi yükseklik günleridir ve memleket kanunlarında böyle kabul edilirler. Sair dini toplulukların kutsal günleri (mesela Müslümanlar için Cuma, Ramazan ve Kurban Bayramı günleri) bu topluluklar üyeleri bakımından kanuni istirahat günleri olarak tanınır."

AVRUPA KITASINDAKİ ÜLKELERİN ANAYASALARI

BATI ALMANYA

1949'da mevkii mer'iyete giren Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası şöyle başlar: "**Allah ve insanlar karşısında mes'uliyetlerini müdrük olan... Alman halkı... işbu Alman Federal Cumhuriyeti Anayasasını kabul etmiştir.**"

Bu Anayasaya göre, "dinin serbestçe icrası temin edilir. Dini öğretim laik okullar dışında resmi okullarda da mecburidir. Bu öğretim devletin gözetimi mahfuz kalmak üzere değişik kiliselerin prensipleri ile uygunluk halinde yapılır. "kiliselerin ve dini cemiyetlerin mebanilerine ve ibadetlerine, tedrise ve hayır işlerine mahsus tesisleriyle mameleklerinin sair bil'umum unsurları müemmendir." Halen Almanya'yı Hristiyan Demokrat Partisi liderleri idare etmektedirler.

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası (1961)

Madde 1: İnsanlık haysiyetinin himayesi:

a) İnsanın şeref ve haysiyeti mukaddestir. Devlet otoritesini kullanma yetkisine sahip bütün görevliler onu korumak ve ona hürmmet etmekle yükümlüdürler.

b) Alman halkı bu sebeple, dokunulmaz ve devredilmez insan haklarını, dünyadaki her insan topluluğunun, barışın ve adaletin temeli olarak tanır.

c) Aşağıdaki temel haklar, doğrudan doğruya geçerli hukuk olarak yasama, yürütme ve yargı organlarını bağlar.

Madde 4: Din ve inanç hürriyeti:

a) Din ve vicdan hürriyeti ile dini ve dünyevi inanç hürriyetine dokunulamaz.

b) Dinin serbestçe icrası teminat altına alınır.

c) Hiçkimse, harp zamanında vicdanına aykırı olarak silahlı hizmete zorlanamaz.

Madde 7:

Çocuğun din dersine katılmasını kararlaştırmak, terbiye hakkına sahip olanların hakkıdır,

Din dersi laik okullar dışındaki resmi okullarda mecburidir. Din dersi devletin denetim hakkına halel gelmeyecek şekilde kiliselerin temel ilkelerde anlaşması suretiyle verilir. Hiçbir öğretmen arzusu hilafına din dersi vermeye zorlanamaz.

İNGİLTERE

Halen mer'i olan Act of Settlement'e göre, **"İşbu tahta cülus edecek kimse, kanunen müesses ingilis kilisesi mezhebine riayetkar olacaktır."** Riayet edilegelmekte olan hükümlerine göre üçüncü Hanri'nin büyük hattı'nın birinci maddesindeki taahhütlerden birisi de şudur. **"İşbu hat ile evvela, evamiri ilahiyeye uyarak ingiltere kilisesinin hür olmasını ve hiçbir halele uğramaksızın bilcümle haklarından ve**

hürriyetlerinden müstefit olmasını kendi namımıza ve ilanihhye varislerimiz namına teyid ettik."

İngiltere'de kral ve kraliçesi Anglikan kilisesinin tabi bir hüküm yoktur. Non-Conformist kiliseler, işçi partisi ile temas halindedir. Muhafazakarlar ise Milli anglikan kilisesine bağlıdırlar. Dini öğretime gelince Kaza (County) okulu ile özel okullardaki ders günü bütün talebenin hazır bulunacağı toplu bir dini ayin ile başlar.

İRLANDA:

İrlanda anayasasının kırkdördüncü maddesine göre, **"Devlet kadiri mutlak olan Cenab-ı Hakka umumi taabbüt ve cibesini tastik eder. Devlet ismullaha mutavaat vedine riayet ve hürmet eyliyecektir. Devlet, yurttaşlarının büyük bir ekseriyetinin mümini bulunduğu dinin muhafızı olan Roma Katolik mukaddes kilisesinin mahsus vaziyetini tasdik eder."**

İTALYA:

İtalya'nın 1848 tarihli anayasasında, **"Apostolik ve romerî katolik dini devletin yegane dinidir."** kaydı mevcut idiyse de, ikinci dünya harbi sonunda kabul edilen anayasada değişiklik yapılarak şu hükümler konmuştur. **"Devlet ve katolik kilisesi kendi alanlarında bağımsız ve egemendirler. Umumi adaba aykırı olmadıkça, herkesin kendi dini akidesini yaymağa, bu akidenin propagandasını yapmağa veya ayinlerini hususi ve umumi olarak icra**

etmeğe hakkı vardır." Dini cemiyet ve parti kurmak serbesttir. Hristiyan Sosyalist Partisi iktidar partisidir. Ve İtalya'yı idare etmektedir.

İtalya Anayasası

Madde 7: Devlet ve Katolik kilisesi, kendi nizamları içinde bağımsız ve egemendirler. Onların münasebetleri lateran anlaşmaları ile düzenlenmiştir.

Madde 8: Bütün din ve mezhepler kanun önünde eşit olarak serbesttir. Katolik dininden başka dinler, İtalyan hukuku nizamına muhalif olmamak şartıyla kendi statülerine göre teşkilatlanmak hakkını haizdirler. Onların, devlet ile ilişkileri, kendilerini temsil edenlerle anlaşma esası üzerinden kanun ile düzenlenir.

Madde 19: Herkes, kendisini inancını serbestçe, herhangi bir şekilde ferdi olarak veya diğerleri ile birleşmiş olarak yaymağa ve propagandasını yapmağa, hususi veya umumi olarak ibadet ve ayinini icra etmeye genel adab ve ahlaka aykırı olmamak şartı ile hakkı vardır.

FRANSA:

Din, devletten ayrılmıştır. Öğretim laiktir. Çocukların din dersleri görmesi için okullar perşembe günü de tatil edilir. dini işlerini idare etmek üzere dini cemiyetler kurmak hakkı tanınmıştır. Dini partiler de faaliyettedir. Katolik MRP Fransa'nın en kuvvetli partilerindendir.

Fransa Anayasasından

1946 Anayasasının başlangıç bölümüyle, **kamu düzenini ihlal etmedikçe, hiç kimsenin dini nitelikte dahi olsa fikir ve kanaatlerinden dolayı tedirgin edilemeyeceği, düşünce, fikir ve kanaatlerin başkalarına özgürce iletilmesi için her vatandaşın serbestçe konuşma, yazma ve eserini yayımlama hakkına sahip olduğu ve hiç kimsenin kanunun emretmediği şeyleri yapmaya zorlanamayacağı kabul edilmektedir.**

Egemenlik başlığı altındaki birinci bölümde, Fransa'nın bölünmez, laik, demokratik ve sosyal bir cumhuriyet olduğu, cumhuriyetin bütün vatandaşlara kanun önünde ırk ve din farkı gözetmeksizin eşit davranacağı ve bütün inançlara saygı göstereceği vurgulanmaktadır. **(Madde 2)**

İSPANYA ANAYASASI 1978

Madde 16:

1. Kanunla korunan kamu düzeninin devamını kısıtlamadığı sürece cemaatlerin ve bireylerin fikir, din ve ibadet özgürlüğü garanti altındadır.

2. Hiçkimse dinine, inanç ve fikirlerine yönelik olarak beyanda bulunmaya zorlanamaz.

3. Devletin dini olamaz. **Devlet yetkilileri, ispanyol halkının dini inançlarını dikkate alarak katolik kilisesi ve diğer dini kurumlarla münasip işbirliğini sürdürecektir.**

Madde 95:

1. Herhangi bir uluslararası antlaşma, anayasaya aykırı hükümler ihtiva ediyorsa, öncelikli olarak anayasa değişikliği gerekir.

2. Hükümet veya kongre anayasa Mahkemesinden bir aykırılık olup olmadığı yolunda beyan talep edebilir.

PORTEKİZ

Portekiz Anayasasının kırküçüncü maddesine göre, **"Devletin temin ettiği talim ve terbiyenin gayesi, bedeni terbiye ve fikri kabiliyetlerinin tekamülünden başka, karakter terbiyesi ve mesleki kıymetin tekamülü ve memleketin ananesine uygun olarak hristiyan ahlak ve mezhebi prensiplerine müteveccih olarak ahlaki ve medeni faziletlerin inkişafı olacaktır. Hususi mekteplerde dini tedris müsaadeye tabi değildir."** Kırkbeşinci maddeye göre ise, **"Resmi veya hususi hiyerarşi kaidelerine ve disiplinlerine tevfikân serbestçe teşkilatlanabilecekler ve bu suretle medeni varlıkları ve hukuki şahsiyetleri devletçe musaddak birlikler veya teşekküller teşkil edeceklerdir. Beşeri şahsın hayatı, fizik tamamiyeti ve ahlak ile te'lif kabul etmeyen mezhebi tatbikat hükümden harihtir.**

HOLLANDA

Hollanda anayasasına göre, kral ve kraliçe yeminini, **"Cenab-ı Hak muinim olsun"** niyaziyle bitirir. **"Kraliyyetin bil'umum dini mezheplerine aynı müsavi hak**

bahşedilmiştir." "Muhtelif dini mezheplerin yahut bunların rahiplerinin elyevm müstefid bulundukları maaş, nafaka ve sair her nevi veridat müemmendir. Şimdiye kadar Devlet hazinesinden hiçbir maaş almayan ve gayrikafi maaş alan rahiplere birer maaş veya zammı maaş tahsis edebilir." "Umumi talim herkesin dini hissiyatına riayet edilmek suretiyle kanun ile tanzim edilecektir." Hollanda'da din partilerinin rolü de çok mühimdir.

Ne dine, ne inançlara, ne siyasi fikirlere, ne cinsiyete ne de herhangi bir diğer sebebe dayalı olarak ayırım gözetilmesine müsaade edilmez.

Madde 1:

Hollanda'da bulunan herkes, eşit koşullarda, eşit şekilde muamele görür. Ne dine, ne inançlara, ne siyasi fikirlere, ne cinsiyete ve nede herhangi bir diğer sebebe dayalı olarak ayırım gözetilmesine müsaade edilmez.

Madde 6:

1. Her insan serbestçe kendi din ve inançlarını, tek başına veya topluca belirtebilir, ancak her bireyin kanuna karşı sorumluluğu dahilinde,

2. Bu hakkın kullanılmasına gelince, kapalı yerler ve binalar dışında, sağlığın korunması, trafiğin yararı ve düzensizliklerin önlenmesi için kanun kurallar koyabilir.

BELÇİKA

Pek çok tadiller gören Belçika Anayasasına göre, **"Din hürriyeti, dinin alenen icrası hürriyeti ile her-**

hangi bir şekilde düşüncenin izharı hürriyeti müemmendir. Devlet herhangi bir dinin rahiplerinin tayinine ve bunların birleşmesine müdahale edemeyeceği gibi bunların amirler ile muhabere ve vesikalarını neşretmelerine karışamaz." 1984'de iktidarı alan Katolik halk fıkrası ile orta mekteplere liberallerin kaldıdığı din derslerini tekrar koymuştur. Bu parti Belçika'da en tesirli partilerden birisidir.

Belçika Anayasası

Madde 14: İbadet hürriyetleri ile bunların açıkça icrası hürriyeti ve her konuda fikirlerini açıklamak hürriyeti bu hürriyetlerin kullanılması münasebetiyle işlenmiş suçların cezalandırılması saklı kalmak üzere, teminat altındadır.

Madde 15: Hiç kimse bir ibadetin fiil ve merasimlerine herhangi bir şekilde katılmaya veya bunların tatil günlerine uymaya zorlanamaz.

Madde 16: Devlet herhangi bir din görevlisinin tayin veya tesisine müdahale etmek veyahut bunların kendilerinden daha yukarıdaki görevlilerle mektuplaşmalarını ve kararlarını yayımlamalarını yasaklamak hakkına sahip değildir.

Madde 56: Senatör seçilebilmek için ayrıca aşağıdaki kategorilerden birine dahil olmak lazımdır.

Fıkra 6: En az 10 sene süre ile devletten maaş alarak din görevlisi olarak çalışanlar.

Madde 117: Din görevlilerinin aylık ve emeklilikleri

devlet tarafından ödenir. Bunları karşılayacak gerekli meblağlar her yıl bütçeye konur.

Madde 127: Bir kanuna dayanmadıkça hiçbir yemin yaptırılmaz. Kanun yemin cümlesini tespit eder.

Madde 130: Anayasa tamamen veya kısmen askıya alınamaz.

Madde 131: Yasama kuvveti, tespit ettiği herhangi bir anayasa hükmünün değiştirilmesi gerektiğini beyan etmek hakkına sahiptir.

LÜKSEMBURG

Lüksemburg anayasasına göre, naib, yemini "**Allah muinim olsun**" dileğiyle bitirir. "**Mezahib, mezahibe ait ibaretin icrası ve herkesin dini fikirlerinin izharı hürriyeti müemmendir. Herhangi bir dini korporasyon tesisi kanun müsaadesine tabiidir.**"

YUNANİSTAN

1 Ocak 1952 tarihinde kabul edilen Yunan anayasası şu cümle ile başlamaktadır.

"Kutsal, aynı cevherlerden gelme ve taksim edilmez (Trinite) adına Helenler parlamantosı (Şu hususları) kararlaştırır.

Madde 1:

Yunanistanın müesses dini İsa'nın Doğu Ortadoks kilisesi dinidir. Sair bütün bilinen dinler serbest olup, bunların ibadetleri herhangi bir engele

uğratılmaksızın kanunların himayesi altında icra edilir. Başkalarını kendi dinine sokmağa çalışmak ve müesses dine sair her türlü müdahalelerde yasaktır.

"Anayasanın ikinci maddesinde ise şu hususlar kayıtlıdır.

"Yunanistan ortadoks kilisesi başkanı olarak tanrımız İsa'yı kabul eder ve doktrin bakımından İsa'nın İstanbul'daki büyük kilisesi ile aynı doktrinden yazıların, metinleri değiştirilmeden muhafaza edilir. İstanbul'daki Büyük İsa Kilisesinin önceden müsaadesi sağlanmaksızın bunların başka bir lisan-a çevrilmesi kesin bir surette yasaktır."

İSVEÇ

Evanjelik Luterien Kilisesi İsveç milli kilisesidir.

Bu kiliseye mensup olmayanlar, vekil olamadığı gibi, dini tedrisatta vazife alamaz. Resmi dinle ilgili mevzular-da hakimlik yapamaz ve memur ise mütalaa, profesör ise ders veremez.

Mutlak Hak ve Özgürlükler

Anayasa değiştirilmediği sürece kısıtlanması mümkün olmayan hak ve özgürlükler şunlardır

– İbadet özgürlüğü

– Kişinin siyasi, dini, kültürel ve benzeri görüşlerini hiçbir zorlamayla karşılaşmaksızın beyan edebilmesi,

– Kişinin siyasi bir derneğe, dini bir cemaate veya benzeri derneklere hiçbir baskıya maruz kalmaksızın üye olabilmesi.

NORVEÇ

Norveç anayasasına göre de "İncil" Luter dini devletin resmi dinidir. Bu dine salık olan ahali çocuklarını bu dinde terbiye ile mükelleftir.

Jesuitlere karşı müsamaha yoktur. Kral daima incili luter dinine sadık olmağa, bu dini idame ve siyanete mecburdur. Resmi dine mensup olmayanlar Devlet kilisesine müteallik müzakere ve kararlara iştirak etmezler. Kiliseye mahsus malların satış bedelleri veya aidatı ancak ruhban menfaatına veya talim ve terbiyenin inkişafı için sarfedilebilir.

DANİMARKA

1953 haziranında mer'iyete giren Danimarka anayasasının dördüncü maddesi **"Devletin Milli Kilisesi" Evanjelik luterien" kilisesidir ve bu sıfatla devletten yardım görür.** "Altıncı maddede ise kralın durumunu tesbit etmektedir. Kral **"Evanjelik luterien kilisesine"** sahip bulunmalıdır.

Danimarka Anayasası

Madde 73: Milli kilisenin teşkilatı bir kanun ile tanzim edilecektir.

Madde 74: Ahlaka ve kamu düzenine aykırı hiçbir şey talim ve tatbik etmemek şartıyla yurttaşlar kendi itikatlarına göre Cenab-ı Hak'ka taabbüt etmek için cemaat halinde birleşebilirler.

Madde 77: Hiç kimse dini itikadi dolayısıyla medeni ve siyasi haklarından tamamen istifadeden ve yurttaşlık vazifelerinin ifasından mahrum edilemez.

VATİKAN

Başında Katolik Kilisesinin en büyük ruhani reisi olan papanın bulunduğu, Vatikan Sitesi 1929 tarihli Latran anlaşması ile milletlerarası sahada hakimiyetini hukuken de kabul ettirmiştir. Tebaası ve ülkesi vardır.

Müdafaası İtalya devleti tarafından deruhte edilmiştir.

LİHTENŞTAYN

1921 tarihli anayasaya göre "**Vicdan ve itikat hürriyeti herkes için müemmendir. Katolik Romen kilisesi resmi kilisedir ve bu vasfı dolayısıyla Devletin, ammenin talim ve terbiyesine sureti mahsusa itina edecektir. Bu hizmet, gençliğin, ailenin, mektep ve kilisenin yardımından dini ve ahlaki bir teşekkül, vatana bağlılık ve mesleki ehliyet iktisap etmesini temin edecek bir surette tanzim edilecektir. ... Dini tedris Kilise otoriteleri tarafından verilir.**"

MONAKO

Monako Prenslüğünün anayasasının onuncu maddesine göre, "**Mezhep hürriyeti, mezheplerin aleni ibadeti hürriyeti ve herhangi bir suretle fikrini izhar hürriyeti müemmendir. Bu hürriyetlerin suistimali dolayısıyla irtikab edilen suçların tecziyesi mahfuzdur.**"

AVUSTURYA

Avusturyada da din hürriyeti vardır. Bunun tabii neticesi olarak dini cemiyet kurma hürriyeti de tanınmıştır. Faaliyete geçebilmesi için bu cemiyetlerin tescil edilmesi gerekmektedir.

FİNLANDİYA

Milli kilise Evanjelik kilisesidir. Diyetle, fevajelik Luterien mezhebine mensup bulunmayan bir kimse Evanjelik Luterien kilisesinin din adamları hakkındaki kanunu ilgilendiren hükümlerin veya umumiyetle Evanjelik Luterien dini dairelerin haiz olmaları gereken şartların görüşülmesine iştirak edemez.

AMERİKA KITASINDAKİ ÜLKELERİN ANAYASALARI

KANADA

Kanada da din hürriyeti 1774 kraliyet İngiltere hattıyla tanınmış ve Katolik Romen kilisesinin şahsiyeti tasdik edilmiştir. Mektep açmak hakkı katoliklere tanınan tedris ve teşkilatlanma hakkı, İngiliz şimali Amerikas 1867 kanunu ile Protestan ve katolik tabanın mu-tezil mekteplerine de tanınmıştır.

PANAMA

Panama anayasasının otuzbeşinci maddesine göre, **"Bütün dinler ve bunların ibadeti, hristiyan ahlakı ve kamu nizamı tahdidi hariç olmak üzere serbesttir."** Otuzaltıncı maddeye göre ise, **"Katolik dininin Panamalıların dini olduğu kabul edilir. Kamu okullarında tedris edilir, ancak öğrenilmesi ve ibadetlerle iştirak evebeyn veya vasileri talep ettikleri takdirde öğrenciler için mecburi değildir."**

PARAGUAY

1940'da kabul edilen anayasanın üçüncü maddesine göre, **"Devletin dini, katolik apostolik Romen dinidir, ancak ahlak ve kamu düzenine aykırı olmadıkça sair dinlere müsamaha gösterilir."** Ondokuzuncu maddeye göre de, **"Bütün vatandaşlar ve sakinler dinlerini serbestçe icra etmek, öğrenmek"**

ve öğretmek hakkını haizdir." Kırkaltıncı maddeye göre ise, "**Cumhurbaşkanının... Romen Katolik Apostolik dininden bulunması, vazifesi için gereken ahlaki şartları haiz olması lazımdır.** Otuzbeşinci madde de şu hükmü ihtiva eder. "**Paraguaylılar arasında kin saçmak veya sınıf mücadelesi yapılmasına müsamaha edilmez.**"

KOLOMBİYA:

Anayasasında dinle ilgili hükümlerden bazıları, "**Katolik dini milletin dinidir. Devletin iktidarları bu dini içtimai nizamın asli unsuru olarak himaye edecekler, mer'i kılacaklardır. Hristiyanlık ahlakına ve kanuna muğayir olmayan bil'umum mezheplerin icrası mubahtır. Maarif katolik dinine tevfikân tanzim ve idare olunacaktır.**"

KOSTA-RİKA:

Kosta-Rika anayasasının ellibirinci maddesi aynen şöyledir: "**Devletin dini Romen Katolik dinidir. Devlet, ahlaka ve adaba muğayir olmamaları şartıyla diğer dinlerin cumhuriyet dahilinde serbest icrasına mani olmaksızın bu dinin idamesine yardım edecektir.**"

ARJANTİN:

Muhtelif tarihlerde tadillere uğrayan Arjantin anayasasının ikinci maddesine göre, "**Federal hükümet ka-**

tolik, apostolik ve romen dinini siyanet eder." On-dokuzuncu madde ise, **"Amme nizam ve ahlakını ihlal etmeyen ve üçüncü şahıslara zarar vermeyen hususi fiillerden yalnız Allah'a karşı mes'uliyet mevcuttur ve mahkemelerde kabili muhakeme değildir."** Hükmü konulmuştur.

BOLİVYA

Bolivya anayasasının ikinci maddesinde din hakkında şu hüküm mevcuttur. **"Devlet, diğer herhangi bir mezhebin alenen icrasına müsaade etmekle beraber, Katolik Apostolik Romen dinini himaye eder."**

EL SALVADOR

Anayasanın onüçüncü maddesine göre, **"Devlet Katolik kilisesi hükmi şahsiyetinin Salvadorluların çoğunluğu tarafından icra edilen dini temsil ettiğini tanır. Diğer kiliseler kanuna uygun olarak hükmi şahsiyetlerinin tanınmasını elde edebilirler."**

BREZİLYA

1946 tarihli Brezilya Birleşik devletleri anayasasına göre, **"Dini mezhepler tesis etmek, bunlara yardımda yahut mevcut olanların faaliyetlerine mani olmak" "... herhangi bir mezhep veya kilise**

ile ittifak veya tabiiyet münasebetleri tesis etmek... yasaktır." "Vicdan ve din hürriyetine dokunulmaz ve kamu düzenine ve ahlaka aykırı olmadıkları müddetçe dini ibadetlerin yapılması serbesttir." "Aile fesholunmayan evlenme ile teşekkül eder ve devletin özel himayesi altındadır." "Dini öğretim resmi okulların öğretim programlarının bir kısmını teşkil eder."

DOĞU URUGUAY

1942 tarihli anayasaya göre, "Uruguay'da bütün dini mezhepler serbesttir. Devletin hiçbir resmi dini yoktur. Devlet, düşkün evlerine, hastahanelere, hapishanelere yahut sair kamu müesseselerine mahsus mescitler müstesna olmak üzere kısmen veya tamamen milli hazine tarafından inşa edilmiş olan bütün mabetlerin mülkiyetini katolik kilisesine tanır. Devlet halen muhtelif mezheplere tahsis edilmiş bulunan mabedlerin vergiden muaf olduklarını tasdik eder."

ŞİLİ

1925 tarihli Şili Cumhuriyeti Anayasasına göre, "Bilumum itikatların izharı, vicdan hürriyeti ve ahlaka, adaba ve amme nizamına mugayir olmayan bil'umum dinler ibadeti serbesttir. Binaenaleyh, muhtelif dini mezhepler, kavanin ve nizamatin tesbit ettiği emniyet ve sıhhat şartları dairesinde, mabetler ve müştemilatını ihdas ve muhafaza edebi-

lirler... Bir dinin ibadetine muhassas bulunan mabet ve müştemilatı her türlü vergiden muaf tutulacaklardır.

HONDURAS

1936 tarihli Honduras cumhuriyet anayasasına göre, **"Kilise devletten ayrılmıştır. Memleket kanunlarına aykırı bulunmayan bütün dinlerin serbestçe icrası temin edilir. Mezheplere ve dini tedrisata mali yardımda bulunmak yasaktır. Öğretim serbestisi sağlanır. Kamu paralarıyla desteklenen eğitim laikdir."**

PERU

1933 tarihli anayasaya göre, **"Vicdan ve inanç hürriyetine dokunulmaz." "Kilise mensupları milletvekili veya senato üyesi Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak seçilmez."** Yeni başpapazlık veya papazlıklar ihdas etmek veya yürütme kuvvetinin talebi üzerine mevcut olanları ilga etmek, Kongrenin yetkisi dahilindedir. Cumhurbaşkanı ruhani heyet üzerinde teftiş hakkını icra, başpapaz ve papazların seçimi için kongreye üçer isimli listeler tevdi, Paşpapaz ve papazların isimlerini papazlığa takdim ve bu husustaki papazlık kararlarını kabul, kilise memurlarını tayin, kiliseler kararlarını kongrenin muvafakatine ve önceden Ali Mahkemeye danışarak kabul veya red haklarını haizdir.

ASYA KITASINDAKİ ÜLKELERİN ANAYASALARI

AFGANİSTAN

Afganistan Anayasasından alınan dinle ilgili bazı hükümler, "**Afganistanın dini, mukaddes islam dini-
dir ve resmi ve umumi mezhebi, Hanefi mezhebidir.**
Afgan kralının bu dinden olması lazımdır. Afganistan'da bulunan hintliler ve yahudiler gibi sair din mensupları, kamu düzenini ve adetleri bozmadıkları müddetçe himaye görürler. İşkence, vs. işkence etme usulleri kesin surette kaldırılmıştır. Mukaddes Şeriatin ve memleket kanunlarının hükmetmediği bir ceza verilemez. Eğitim ve öğretimin islam fikir ve hükmetmediği bir ceza verilemez. Eğitim ve öğretimin islam fikir ve emirlerine zıt olmamasını ve ilmi, artistik, edebi menfaatlara uygun olmalarını teminen Afganistanın bütün okulları hükümetin gözetimine tabidir. Afganistan gazeteleri ve yayınları dine aykırı olmamak ve basına taalluk eden özel kanuna tabi olmak şartı serbesttir.

İRAN (Şah Dönemi)

İran anayasasından alınan bazı cümleler:

"Bismillahirrahmanirrahim. İran'ın resmi dini, islam dinidir ve hakiki mezhebi Caferi mezhebidir. İran hükümdarı bu mezhebe mensuptur ve

yayılmasına nezaret eder. Kanunlar İslamın mukaddes prensiplerine ve Peygamberin sözlerine aykırı olamaz. Şeriatın yasak ettikleri dışında san'at, edebiyat ve ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesi serbesttir. Kötü yola sevkedenler ve dine aykırı olanlar dışında bütün yayınlar serbesttir."

PAKİSTAN

Pakistan İslam dinine bağlanan hint halkının kurduğu bir devlettir. Birliği temin eden İslamiyettir. Son darbe-i hükümetten önce neşredilen anayasa projesinden ve temel prensipler komitesinin kararlarından birkaç cümleyi bir fikir vermek üzere aynen nekl ediyoruz. "İslam dininin ifade etmiş olduğu demokrasi, hürriyet eşitlik, tesamüh ve sosyal adalet prensiplerine tam bir surette riayet edilmelidir. Müslümanlar hayatlarını münferiden ve müştereken Kur'an ve sünnet gereğince ayarlayabilmelidir. Müslümanların hayatlarını Kur'an ve sünnet gereğince ayarlamalarını teminen şu tedbirler alınmalıdır:

a) Kur'anın müslümanlara öğretilmesi mecburi olmalıdır.

b) İçki, kumar ve fuhuşun yasak edilmesi.

c) Riba (Faiz) nın yok edilmesi.

ç) İslam ahlakı standartlarının geliştirilmesi ve muhafazası.

d) Cami ve dini tesislerin gerekli şekilde teşkilatlandırılması.

İslam dinini halka öğretmek üzere bir teşkilat kurulmalıdır. Mevcut kanunlar İslam dininin prensiplerine uydurulmalıdır. Ancak muktedir, karakter sahibi, dindar ve devlet işlerini, gayeler hakkındaki karar gereğince, ifaya salih bir şahıs devlet başkanı olarak seçilebilir. Gayri müslim toplulukların bütün meşru hak ve menfaatlarının korunması lazımdır.

ENDONEZYA

1950 tarihli anayasada ilan edildiği üzere, "**Devlet ulu Tanrıya inanç temeline istinad eder. Devlet her sakinine kendi seçtiği dini kabul etmek ve dini vazifelerini kendi dini ve inancı gereğince ifa etmek hürriyetini temin eder. Kamu otoritesi tanınmış bütün dini birlik ve teşekkülle eşit himaye sağlar.**"

ÜRDÜN

Ürdün Krallığının 1952 yılında kabul edilen anayasasının ikinci maddesine göre, "**Devletin dini İslam ve resmi dili Arapçadır.**"

YEMEN:

Yemen, Kur'an'ın emirlerini kabul eden İslam dininin prensipleri üzerine kurulmuş demokratik bir krallıktır. Adalet, Sünnet esaslarına ve sair örf ve adet ile mahalli kanunları tatbik eden mahkemeler tarafından dağıtılır.

SUUDİ ARABİSTAN

1926 tarihli anayasaya göre, **"Hicaz Arap Devleti monarşik meşruti ve müslüman bir devlettir. Majesteleri şeri'at'a bağlıdır. Hicaz krallığında hukuk düsturlarının daima Kur'an ve sünnete uygun olmaları gereklidir."**

SURİYE

1953 tarihli Suriye Cumhuriyeti anayasasına göre, **"Cumhurbaşkanının dini İslam Dinidir. İslam içtihadı mevzuatın ana temelidir. İnanç hürriyetini korur ve devlet bütün dinlere hürmet eder. Her dinin bütün öğretim derecelerindeki tedrisi herkesin kendi mezhebine uygun olarak vuku bulur."**

Daha sonra Mısır ile birleşerek, Birleşik Arap Cumhuriyetinin eyaleti olan Suriye'de dini bakımdan bir değişiklik olduğu söylenemez."

KORE

1948 tarihli Kore anayasasına göre, **"Bütün vatandaşlar din ve vicdan hürriyetlerinden istifade eder. Devlet dini yoktur. Din siyasetten ayırdır."**

JAPONYA

Yeni kabul edilen Japon anayasasına göre, **"Herkesin din hürriyeti bu kanunla teminat altına alınmıştır. Hiçbir dini teşkilat devletten imtiyaz ala-**

maz ve siyasi bir yetki kullanamaz. Hiç kimse merasimlere, tes'itlere, ayinler ve dini faaliyetlere iştirake zorlanamaz. Devlet ve diğer kamu organları dini eğitimden veya herhangi bir dini faaliyetten kaçınmak mecburiyetindedir."

HİNDİSTAN

Hindistan anayasasına göre, "**Kamu düzeni, ahlak ve sağlık icapları ve bu kısmın sair hükümleri mahfuz kalmak üzere her şahsın aynı vicdan hürriyetine ve dini tedriste bulunmaya, ibadet yapmaya ve serbestçe dinini yaymaya hakkı vardır."**

LÜBNAN

Lübnan anayasasına göre, "**Vicdan hürriyeti mutlak**tır. Tanrıya ibadet edilirken, devlet bütün dinlere hürmet gösterir ve kamu düzenine aykırı olmaları şartı ile dini ayin ve merasimin serbestçe icrasını korur. Aynen devlet her mezheb topluluğunda halkın şahsi haklarını ve dini menfaatlerini teminat altında bulundurur.

SİAM VE TİBET

Siam ve Tibet dini devlettirler. Siamde kral budha dine mensuptur ve dini reistir. Tibette de Dalai-Lama devlet reisi ve dini reistir.

FİLİPİNLER

Filipinler anayasası şu cümlelerle başlar, "**Filipinler halkı Ulu Tanrıya niyaz ederek işbu anayasayı emir ve neşir ve ilan eyler.**" Bir dini tesis eden veya serbestçe bir dinin ibadetini meneden hiçbir kanun yapılamaz ve herhangi bir tercih ve fark gözetmede bulunulmaksızın serbestçe dine sahip olmaya ibadet yapmaya müsaade edilir.

Filipinler başkanı yeminini "**Tanrı yardımcım olsun**" dileğiyle bitirir.

AFRİKA VE AVUSTRALYA ÜLKELERİ ANAYASALARI

CENUBİ AFRİKA

Cenubi Afrika Birliğinin kuruluşuna ait kanunun birinci maddesinde dine bağlılık şu şekilde ifade olunur. **"İttihat halkı, kadiri mutlak Cenab-ı Hakk'ın haki-miyet ve idaresini tasdik eder."**

LİBERYA

Liberya anayasasından bir kaç cümle, **"... Biz, Afrika'daki Liberya topluluğu, bize hıristiyan dininin ni-metleri ve siyasi, dini ve medeni hürriyeti bahşetmiş olan Tanrının iyiliğine karşı şükran his-leri besleyerek... İşbu anayasayı sözü geçen devle-tin idaresi için emir ve tesbit ediyoruz."** Vicdan-larına uyarak, güçlüğe ve müdahaleye maruz kalmaksızın Tanrıya ibadet etmek bütün insanların tabii ve devredilmez hakkıdır. Sükunetle hareket eden ve diğerlerini dini ibadetlerinde rahatsız eylemeyen her-hangi bir şahıs kendi dinini serbestçe icra hususunda kanunun himayesine bir mezhebin zararına tercih ve ayrıcalıklara sahip olamaz. Ancak bütün mezheplere müsamaha gösterilir.

AVUSTRALYA

Avustralya Konfederasyonu anayasasına göre, Avustralya halkları, **"Kemali tevazu ile Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve inayetine sığınarak (Common Wealth) da ittihadı"** kabul etmişler... **"Konfederasyon bir din tesisi, dini bir mezheb tahmili yahut bir dinin serbestçe icrasını men için hiç bir kanun vasetmeyecektir. Konfederasyona ait herhangi bir memuriyet veya vazife için hiç bir din şartı gözetilmeyecektir."** Dini cemiyet kurmak serbest olmakla beraber, telkin ve faaliyetleri mevcut nizamı bozucu milli savunmaya zararlı dini teşekküller dağıtılmaktadır.

**TÜRKİYE'DE
LAİKLİK
TATBİKATI
NASIL YAPILIYOR?**

EK: 2

ANAYASA HUKUKU PROFESÖRÜ MÜMTAZ SOYSAL'IN "100 SORUDA ANAYASANIN ANLAMI" İSİMLİ KİTABINDAN

Onikinci Bölüm

LAİK DEVLET

Soru 51: Laik devlet ilkesinden ne anlamak gerekir?

Latincedeki "laicus" sözünden gelen "laik" deyimi, Türkçeye Fransızcadaki "laic" ya da "laique" sıfatından geçmiş. İlk kullanıldığı Batı dillerinde "Dine yada kiliseye ait olmayan" anlamını taşıyor.

Laiklik, Batı toplumlarında, bellibaşlı üç aşamadan geçerek bugünkü geniş anlamını kazanmış.

Birinci aşamada, devlet organlarınca güdülen mezhep yobazlığının kaldırılması, dinsel inançların insanlara eşit davranılmasını engellememesi sağlanmış, ama, buna karşın, bir süre, devlet kuruluşlarıyla din kuruluşları arasındaki kaynaşma sürüp gitmiş, devletler "Resmi" bir dine sahip sayılmışlar.

İkinci aşama, bu "Devlet dini" denen şeyin kaldırılması oluyor. Yine de İngiltere gibi, bugün hâlâ bir resmi dine sahip ülkeler var. Yalnız, buralarda, artık bu resmi dinin vatandaşlara karşı farklı davranışlara yol açması söz konusu değil.

Üçüncü aşama olarak, hukuk sisteminin ve kamu hizmetlerini düzenleyen kuralların dinsel ya da dinle ilgili kurallar olmaktan çıkarılması geliyor. Kabul etmek gerekir ki, bugün laik diye bilinen hukuk sistemlerinin çoğunda, kuralların temeli dinsel inançlara ve başlangıçtaki düsturlara kadar iniyor; fakat bir davranış kuralının başlangıç bakımından dinsel olması, onun zamanla "Laikleşmiş" ve belirli gereksinmelere karşılık veren bir formül haline gelmesine engel olmamıştır.

Türk toplumunun özel durumu ve Kurtuluş Savaşından sonra geçirdiği devrim, laiklik ilkesine, sayılanlar dışında değişik bir unsurun daha eklenmesini zorunlu kılıyor. Bu da, dinin toplum işlerinden, toplumsal görevlerinden sıyrılıp **"Vicdanlara itilmesi"**, kişilerin iç dünyalarından dışarıya taşmayan bir inançlar bütünü sayılabilmesi. **Bu, aynı zamanda, dünya işleriyle çok yakından ilgili olan İslam dininin kendi içinde de bir büyük değişikliğe ve eğer İslamda hiç bulunmayan bir terim kullanmak gerekirse, bir "Reform"a girişmek demektir....**

Laiklik politikası dini "Toplumsal" olmaktan çıkarıp "Kişisel"leştirirken, Müslümanlığın temel niteliklerinden birine de dokunmuş oluyordu. Laik devlet, yalnız mezhepler arasında ayırım gütmeyen, resmi bir dini olmayan, dinsel kurallarla

iş görmeyen bir devlet olmakla kalmamalı, aynı zamanda dinin vicdanlara itilmesi için gerekli önlemleri de alabilen devlet olmalıdır.

Soru 52: Laik bir devlette Diyanet İşleri Başkanlığının "Genel İdare" içinde yer alması nasıl yorumlanmalıdır?

Cumhuriyetin kurulmasından sonra, 3 Mart 1924'te halifelik kaldırılırken, Şeyhülislamlığın yeni bir biçimde devamı olan "Şer'iye Vekaleti" de kaldırılarak yerine Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştu. "Diyanet" arapçada "Dindarlık, din duygusu" anlamına geliyor. Şer'iye Vekaletini kaldıran yasaya göre, Diyanet İşleri Reisliğinin görevi, İslam dininin "İtikat (inançlar) ve ibadeta dair (tapınmalara ilişkin) olan bütün ahkâm (hükümler) ve mesalihinin tedviri (işlerini yürütmek) ve müessesat-ı diniyenin (din kurumlarının) idaresi'ydi. 1924 Anayasası döneminde bu durum böyle kaldı. Laik birdevlette, din işlerine bakmakla görevli bir kuruluşun devlet yapısı içinde yer almasını doğru bulmayanların eleştirilerine karşın, diyanet işleri Reisliği yerine bir "Cemaat teşkilatı" kurulması yoluna gidilmedi. 1961 Anayasası da bu durumu değiştirmiyor.

1982 Anayasasındaki 136. madde, 1961 Anayasasındaki 154. madde gibi, Diyanet İşleri Başkanlığının "Genel idare" yani doğrudan doğruya hükümete bağlı merkez kuruluşları içinde kalmasını sağlamaya çalışıyor.

Bu noktaya önem verilmiş olması, laiklik sorununun, çoğunluğu bakımından Müslüman bir toplumda çözülmesini büyük ölçüde kolaylaştıran bir durumun kaybedilmemesi içindir.

Laiklik açısından Türk toplumu ile Batı toplumları karşılaştırıldığında, bu ilkenin gerçekleştirilmesini güçleştiren ve kolaylaştıran unsurlar bakımından tam bir karşıtlık dikkati çekiyor. **İslam dini, din ile devlet işlerini ayırmak şöyle dursun, bunlarda tam bir kaynaşma getiriyor. Din insanların iç dünyaları kadar, devlet konusundaki davranışlarını da kural-lara bağlamak amacını gütmektedir. Bu alanda laik-leştirmeğe doğru atılan her adım, eninde sonunda dinin kendisiyle çatışmaya kadar varıyor.**

Buna karşılık, Hristiyanlık, ilk ortaya çıkış biçimiyle, yeryüzünde egemelik kurmak iddiası taşımıyordu. Başlıca amacı, "İnsanlığın öbür dünyadaki kurtuluşunu hazırlamak"tı. Kayzer'e ya da Sezar'a, yani Roma İmparatoruna vergi ödeyip ödememekte tereddüt edenlere İsa'nın söylediği "Sezar'a ait olan Sezar'a Tanrı'ya ait olanı da Tanrı'ya verin" sözü, yeryüzü ve gökyüzü iktidarlarının farklılığını açıklamaktaydı. Onun içindir ki, Ortaçağ'dan ve reformlardan sonra, **Hristiyanlık dünyasında laiklik yönünde atılan her adım, dinin başlangıçtaki temel niteliğine dönüş anlamına geldiği için, dinsel düşünce açısından daha rahatlıkla gerçekleşebildi.** Hristiyanlık, din ve dünya işlerinin kaynaştırılmasını bir başlangıç ilkesi olarak savunmamıştı.

Fakat, laikliğin gerçekleştirilmesi bakımından Hristiyan ülkelerin karşılaştıkları bir sorun Müslümanlıkta yok. Ortaçağ boyunca "İsa'nın yerine almak" iddiasıyla gücünü artıran Kilise, hükümdarlardan da ağır, "Devlet içinde devlet" hatta "Devlet üstünde devlet" niteliği taşıyan büyük bir kuruluş haline gelmişti. Özellikle Kato-

lik ölkelerde laikliğin gerçekleştirilmesi için atılan her adım bu kuruluşla uğraşmak zorunda kaldı. Oysa, Müslümanlığın inançları ve yapısı, askerlikteki rütbe düzenine benzer biçimi de örgütlenmiş bir din kuruluşunun meydana çıkmasına elverişli değildi. Devlet gücünü karşı çıkacak, direnecek böyle bir güç olmayınca, laiklik davasının bazı yönleri kolaylıkla başarılabiliyor. Buna karşılık, bir İslam topluluğunda, din hizmetlerini devlet hizmetlerinden kesin olarak ayırmak çok güç. Daha doğrusu, böyle bir yola gidilip din hizmetlerini toplulukların kendi paralarıyla yürütülecek hizmetler haline getirince, devletten ayrı ve ister istemez ona karşı bir güç olarak belirecek kuruluşların ortaya çıkmasına da katlanmak gerekiyor. Onun içindir ki, görünüşte laiklik ilkelerine daha uygun sayılabilecek olan bu yol, eninde sonunda laikliğin gerçekleştirilmesini güçleştirici gelişmelere kadar varabiliyor.

Din işleriyle toplum düzeni kesinlikle birbirinden ayrılırken, bu ayrılma dine karşı açıkça bir baskıyla sonuçlanmadı. **Amaç, dini kişilerin iç dünyalarından dışarıya taşmayan bir inançlar bütünü durumuna getirmek, onu toplum işlerinden ve "Toplumsal görevler"inden sıyrıp "Vicdanlara itmek"ti.** Bu yapılırken, din hizmetlerini devlet hizmetlerinden büsbütün ayırıp bir "Cemaat teşkilatı" kurmağa gidilseydi, bu örgütün, çok kısa bir zamanda, büyük para gücüyle, birbirine kenetlenmiş adamlarıyla, açıktan açığa devletle çarpışan bir güç haline geleceği muhakkaktı. Buna karşılık, laikliğe inanmamış bir iktidarın elinde, genel idare içinde yer almış bir din işleri örgütünün

de kötü sonuçlar doğuracağı düşünülebilir ama, bu durumda, hiç olmazsa parlamenter ve yargısal denetim yollarıyla, söz konusu kötü sonuçları belli sınırlar içinde tutmak mümkündür.

Laik bir devlette "Diyanet İşleri Başkanlığı"nın genel idare içinde yer alması, Türk devriminin özelliklerine uygun bir laikliğin, yani dini toplum işlerinden kişisel vicdanlara itebilme işinin daha sağlam ve emin yollardan gerçekleştirilmesi dışında herhangi bir anlam taşıyamaz.

Soru 53: Laikliği sürdürmek amacı Anayasayla ne gibi sınırlamaların konmasını zorunlu kılmıştır?

Din ve vicdan özgürlüğü dolayısıyla 39. soruda da görüldüğü gibi, dinsel inançlara ya da inançsızlıklara saygı bakımından, 1961 Anayasasının hem kendinden önceki 1924 Anayasasına, hem de genellikle bütün Anayasalara oranla çok açık ve ayrıntılı biçimde getirdiği hükümler 1982 Anayasasıyla da tekrar edilmiştir.

Anayasadaki 24. maddenin büyükçe bir bölümü, herşeyden önce, kişinin iç dünyasını ve inançlarını korumağa ayrılmış; vicdan, dinsel inanç ve kanaat özgürlüğü, ibadet, dinsel ayin ve törenlere katılıp katılmama serbestliği, dinsel inanç ve kanaatlerden ötürü kınanmağa ve suçlanmağa karşı korunma...

Din eğitim ve öğretimini gözetim ve denetim altında bulundurmak, hatta doğrudan doğruya üstlenmek, Türkiye Cumhuriyetinin kendine özgü laiklik anlayışından doğan zorunluluklar olarak or-

taya çıkmıştır. 1982 Anayasası bu bakımdan 1961 Anayasasından daha ayrıntılı ve kesin kurallar getiriyor: "Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır."

1961 Anayasası, din eğitim ve öğretimini "Ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlı" tutmaktaydı. Böylece, dinle ilgili davranışlar bakımından bireyler üzerindeki toplum baskısına ince ve anlamlı bir sınır konmuş oluyordu: çocuklarına din dersi "verilmemesini" değil, "verilmesini" isteyen velilerin okul yönetimlerine başvurmaları gerekmektedir. Başka bir deyişle, kimse, "çocuğuma din dersi verilmesin" diye yazılı başvuruda bulunmak zorunda kalmayacak, dindar toplulukların tepkisini açıkça kendi üzerine çekmiş olmayacaktı.

1982 Anayasası, herhalde dinle ilgili eğitimin gözetimsiz ve denetimsiz yobazlık kuruluşlarına kaymasını önlemek amacıyla, ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu*olarak din kültürü ve ahlak okutulmasını öngörmüştür. Ancak bu alışılmış anlamdaki din eğitim ve öğretiminden farklı olması gereken bir okutuştur: bütün dinler hakkında bilgi veren, dinin ibadet dışında kalan yönlerini anlatan, toplumdaki yaygın dinsel inançları öğreten ve böylelikle çevrelerindeki insanlarla daha çok uyum içinde olacak kişiler yetiştirmeyi amaçlayan bir "Kültür ve ahlâk" öğretimi söz konusu. Tasarının Danışma Meclisinden çıkan metninde zorunlu kılınan, "Din ve ahlâk eğitimi ve öğretimi"ydi. Milli Güvenlik Konseyi aşamasında bu

değiştirildi ve ancak "Din kültürü ve ahlâk öğretiminin zorunlu kılınması kabul edildi. O aşamada yazılan gerekçe de, "Gayrimüslimler, bu zorunlu eğitim dışında bırakılmışlardır" diyor. **Dolayısıyla, ibadete ve inançların uygulanmasına taşan bir zorunlu öğretim söz konusu olamayacaktır.** Anayasa, o çeşit bir öğretim bakımından, 24. maddenin 4. fıkrasındaki son hükümle, yine isteğe bağlılık ilkesini sürdürüyor: "Bunun (yani, din kültürü ve ahlâk öğretiminin) dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır."

Hiç kuşkusuz, Anayasanın dinle ilgili en önemli düzenlemesi, 39. soru dolayısıyla da belirtildiği gibi, devletin temel yapısını din kurallarına dayandırmayı ve çeşitli çıkarlar için din duygularından yararlanmayı yasaklayan sınırlamadır.

Bir bakıma, din konusunda açıklanan düşüncelerin, "Sosyal, iktisadi, siyasi veya hukuki temel düzeni din kurallarına dayandırma" amacını güttüğü her zaman ileri sürülebilir. Özellikle İslam dininin temel niteliği, dinsel inançlara toplum düzeni arasında kesin bir ayırım yapmağa elverişli değil. Örneğin, faizin haram olduğunu söylemek, dolayısıyla kaldırılması gerektiğini savunmak, kolaylıkla, "İktisadi ve hukuki temel düzeni din kurallarına kısmen dayandırma" amacına bağlanabilecektir. Bu görüşü savunan bir politikacının "Siyasi çıkar" sağlamağa çalıştığı, bu görüşü açıklayan bir din adamının "Şahsi nüfuz" sağlamağa çalıştığı kolayca söylenebilir. Anayasanın 24. maddesini böyle yorumlamak, düşünceyi yayma ve açıklama özgürlüğü ge-

tiren 26. maddeyle açık bir çelişki yaratmağa ve bazı düşüncelerin serbestçe açıklanmasına engel olmağa varır. **Anayasa, bir yandan 26. maddesiyle bütün düşüncelerin açıklanmasına serbestlik tanırken, bir yandan da, örneğin 24. maddesiyle, bir takım düşüncelerin açıklanmasını yasaklamış olamaz. Demek ki, 26. ve 24. maddeler arasında görünürdeki çelişkiyi gidermek için, 24. maddenin 5. fıkrasını daha dikkatli bir yorumdan geçirmek gerekir.**

Fıkrayla yasaklanan nedir? Bir eylem mi, bir düşünce mi? Metin "Kimse, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz" diyor. Düşüncenin açıklanması, kimden, hangi kuruluştan gelirse gelsin, bu terimlerin kapsamına girer mi? Düşüncenin açıklanmasıyla, hemen açık ve yakın bir tehlike olarak, bir istismarın, bir kötüye kullanışın doğduğunu ispatlamak gerekir. Başka bir deyişle, düşünce tek başına yasaklanmış değildir. Yasaklanan, "İstismar etme ve kötüye kullanma eylemi"dir. Düşünce, bu suçla yakın ve açık bir tehlike ilişkisi içinde bulunduğu ölçüde ve tek başına değil o suçun bir unsuru olarak ele alınmalıdır. Temel ölçü şu olmalı: Dinden, din duygularından yahut dince kutsal sayılan şeylerden düşüncede yararlanmak, bunları düşüncenin birer unsuru olarak kullanmak yasaklanmış değildir. Yasaklanan, bunların "Sömürülmesi" ve "Kötüye kullanılması"dır. Demek ki, yasaklama ve cezalandırma için araştırılması ve ortaya konması gereken unsur, "Dini, din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri sömürme ve kötüye kullanma" kastıdır.

Böyle bir eylemsel tehlike niteliği taşımayan düşünceleri sırf "Laikliğe aykırı" oluşlarından ötürü cezalandırma yoluna gitmekten kaçınmak gerekir. "Akla dayalı düşünceler" olduğunu söyleyip yapay bir ayırıma gitmek ve laikliğe aykırı düşünceleri bu gerekçeyle yasaklamak ise, düşünce özgürlüğü açısından yeni bir tutsuzluk yaratmak olur.

Klasik demokrasi anlayışı, sağ ya da sol bütün düşüncelerin serbestliğine ve bu serbestlik sonunda ortaya çıkacak sonucun en iyi sonuç olacağı inancına dayanır. Aynı serbestliği, herhangi bir eyleme bitişik olmayan laiklik dışı düşüncelere de tanımak gerekir. Laik devlet düzeni, yapay düşünc yasaklarından çok daha sağlam temellere dayanan, somut başarılarıyla insanları başka düzenler aramak zorunda bırakmayan bir düzen olabilmelidir.

REFAH PARTİSİ'NİN
UZLAŞMA
TEKLİFİ

**REFAH PARTİMİZİN
ANAYASA UZLAŞMA TEKLİFİ İLE
GETİRDİĞİ ÖNEMLİ DEĞİŞİKLİKLER**

**Birinci Bölüm
"ÖZ"DE DEĞİŞİKLİKLER**

1. Müslümanlığın tatbikatta yasaklanması yerine,
**İnsan Haklarının tam, kamil ve çağdaş manada
teminat altına alınması.**

2. Hile Rejimi yerine,
Gerçek demokrasi

3. Azınlığın çoğunluğa tahakkümünün yürütülmesi
yerine

**Gerçek çoğulcu demokrasi tatbikatını teminat
altına almak amacıyla yapılan değişiklikler.**

**İkinci Bölüm
(DİĞER ÖNEMLİ DEĞİŞİKLİKLER)**

1. Milletin isteğine tercüman olarak:

A) Milletimizin mümkün olduğunca en iyi şekilde
TBMM'de temsilini sağlayacak nisbi temsilin önerilmesi.
(Md. 67)

B) Temel hak ve hürriyetlerin özellikle insan haklarının kamil manada kuılınma imkanının gerekli kısıtlamalardan kurtarılması. (Md. 13,15, 17, 19-24).

C) Çoğulcu demokrasiye uygun olarak mahalli idarelerin güçlendirilmesi ve organlarının yargı denetimiyle teminata bağlanması. (Md. 127)

D) Özel radyo ve TV istasyonları kurulmasına imkan sağlanması toplumu kaynaştıran ilkelere bağlı olarak çalışmaya tabi tutulması. (Md. 132)

2. Devlet ile mileti yabancı ilkelerle çatışma haline düşürmek yerine toplum fertlerinin kaynaştıracabilecek değerlere yer vermiş olması. (Md. 24)

3. Maddi imkanlardan yoksun öğrencilere EN YÜKSEK DERECEYE KADAR öğrenim desteğinin sağlanması (Md. 42)

4-A) Memurlara sendikal hak verilmesi (Madde 51), memurlar için eşel mobil sisteminin getirilmesi (Md. 55) ve milletvekilliği adaylığı için istifa şartının kaldırılması. (Md. 76)

B) Asgari ücretin 4 kişilik bir ailenin geçimi esas alınarak tesbiti ve bu miktarın vergi dışı bırakılması. (Madde 55)

5. Gençliğin milli ve manevi değerlere bağlı olarak yetiştirilmesi esası. (Madde 58)

6. Sosyal güvenlikten yaşlıların yanında düşkünlerin de yararlanması. (Madde 61)

7. Seçmen yaşının 18'e (Madde 68), seçilme yaşının 25'e (Madde 76) düşürülmesi.

8. Grubu olan Siyasi Partilerin ve beşte bir yerine onda bir üyenin Anayasa Mahkemesi nezdinde iptal davası açabilmesi (Madde 150), siyasi partiler hakkındaki davaların Anayasa Mahkemesinde duruşmalı olarak yapılması. (Madde 69)

9. Kimseye mali gücünün üstünde vergi ve benzeri külfet yüklenemeyeceği esasının getirilmesi. (Md. 73)

10. Seçimlerin 4 yılda bir yapılması (Md. 77) seçimlerde Geçici Bakanlar Kurulunun tesbitinde yeni esaslar getirilmesi. (Md. 114)

11. Bir siyasi partiden diğer siyasi bir partiye geçen milletvekilinin Milletvekilliğinin düşmemesi. (Md. 84)

12. Meclis görüşmelerinin TV ile yayımı. (şeffaflık getirilmesi) (Md. 97)

13. Milli Güvenlik Kuruluna Meclis Başkanının ve grubu olan siyasi parti başkanlarının da dahil edilmesi. (Md. 118)

14. Devlet Güvenlik Mahkemesi yetkilerinin terör olaylarıyla sınırlandırılması (Madde 143)

15. Devlet fonlarının Sayıştayın denetimine tabi tutulması. (Md. 160)

16. Yüksek Öğrenim Kurumlarının yönetiminde yeni düzenleme getirilmesi. (Madde 103-13)

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ UZLAŞMA TEKLİFİNİN MADDELERİNE İLİŞKİN FİHRST

AYNI KALAN MADDELER		DEĞİŞTİRİLEN MADDELER	DEĞİŞTİRİLEN FAKAT AYNENDE KALABİLECEK MADDELER	AYNI KALAN FAKAT DEĞİŞTİRİLEBİLİR ÇEK OLAN MADDELER	KALDIRILAN MADDELER	EKLENEN MADDELER
1	104	2	83	6	4	
7	105	3	84	110	134	
8	106	5	87			
9	107	13	88		GEÇİCİ 1	
10	108	14	90		GEÇİCİ 2	
11	109	15	91		GEÇİCİ 3	
12	112	17	92		GEÇİCİ 4	
16	113	19	93		GEÇİCİ 5	
18	115	20	94		GEÇİCİ 6	
25	116	21	95		GEÇİCİ 7	
32	117	22	96		GEÇİCİ 8	
35	119	23	97		GEÇİCİ 9	
36	120	24	99		GEÇİCİ 10	
37	123	26	101		GEÇİCİ 11	
39	124	27	103		GEÇİCİ 12	
40	126	28	111		GEÇİCİ 13	
43	132	29	114		GEÇİCİ 14	
44	137	30	118		GEÇİCİ 15	
45	138	31	121		GEÇİCİ 16	
47	139	33	122			
50	141	34	125		174	
53	142	38	127		177	
54	147	41	128			
56	155	42	129			
57	156	46	130			
59	157	48	131			
60	158	49	133			
62	161	51	135			
64	162	52	136			
71	163	55	140			
75	164	58	143			
80	165	61	144			
82	167	63	145			
85	168	65	146			
86	171	66	148			
89	172	67	149			
98	173	68	150			
100	175	69	151			
102		70	152			
		72	153			
		73	154			
		74	159			
		76	160			
		77	166			
		78	169			
		79	170			
		81	176			

BİRİNCİ KISIM

GENEL ESASLAR

1. Devletin Şekli

MADDE 1- 1982 Anayasasının 1 nci maddesi aynen bırakılabilir.

II. Cumhuriyetin Nitelikleri

MADDE 2: Türkiye Cumhuriyeti **vatandaşlarına her türlü baskıyı önleyen ve hizmeti esas alan**, toplumun huzuru ve adalet anlayışı içinde, **insan haklarına dayanan, milli**, demokratik ve sosyal bir hukuk devletidir.

BU TEKLİFİN GEREKÇESİ

(Yukarıdaki madde metninde, laik kelimesinin ayrıca zikredilmemesinin sebebi bu niteliğin **"Vatandaşlarına her türlü baskıyı önleyen, insan haklarına dayanan demokratik devlet"** niteliğinin içinde bulunan bir unsur olması yüzündendir. Nitekim, bundan dolayıdır ki çağdaş Anayasaların hiçbirinde "Fransa hariç" bu kelimenin ayrıca zikrine lüzum görülmemiştir. (Bkz. Ek-1)

Laikliğin tarifi 24 ncü maddede yapılmış ve Devletin bu tarife uygun çağdaş ve insan haklarına saygılı anlayışın karşısına geçilerek **"laik"** sözünün kullanılması ve sonra bu **söze** laikliğin de dışında bir anlam verilerek insan haklarına aykırı tatbikata yol açılması (Bkz. Ek-2) gerçekte, çağdaşlığa da, insan haklarına da, demokrasiye de, laikliğe de aykırı olmak demektir. Ve daha Anayasanın başında işe çelişkilerle başlamak demektir.)

Bu gerçeğe rağmen mutlaka bu yabancı kelimelerin kullanılmasında ısrar ediliyorsa, kabul edilebilecek diğer bir şekil de ancak şu olabilir:

MADDE 2: Türkiye Cumhuriyeti, **vatandaşlarına her türlü baskıyı önleyen ve hizmeti esas alan**, toplumun huzuru ve adalet anlayışı içinde, **insan haklarına dayanan**, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Laikliğin anlamı 24 ncü madde ile açıklanmıştır.

III. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti.

MADDE 3: Türkiye Devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür. **Resmi** dil Türkçe'dir.

Bayrağı, şekli kanunda belirtilen, beyaz ayyıldızlı al bayraktır.

Milli Marşı, "İstiklal Marşı"dır.

Başkenti Ankara'dır.

MADDE 4: (Kaldırılmıştır)

IV. Devletin Temel Amaç ve Görevleri

MADDE 5: Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, **13 ncü maddeyle** bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

V. Egemenlik

MADDE 6: Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir.

Türk Milleti, egemenliğini, anayasanın koyduğu esaslara göre, **Milli Organları** eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını, Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz.

MADDE 6: 1982 Anayasasının 6 ncı maddesi aynen de bırakılabilir.

MADDE 7: 1982 Anayasasının 7 nci maddesi aynen bırakılabilir.

MADDE 8: 1982 Anayasasının 8 nci maddesi aynen bırakılabilir.

MADDE 9: 1982 Anayasasının 9 ncu maddesi aynen bırakılabilir.

MADDE 10: 1982 Anayasasının 10 ncu maddesi aynen bırakılabilir.

MADDE 11: 1982 Anayasasının 11 nci maddesi aynen bırakılabilir.

İKİNCİ KISIM

TEMEL HAKLAR VE ÖDEVLER

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL HÜKÜMLER

MADDE 12: 1982 Anayasasının 12 nci maddesi aynen bırakılabilir.

II. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması

MADDE 13: Temel hak ve hürriyetler, Devletin Ülkesi ve milliyetiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile anayasanın özüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Kanun temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngürüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

III. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması

MADDE 14: Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, devletin ülkesi ve milletiyle

bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz.

IV. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması

MADDE 15: Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile, ölüm cezalarının infazı dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz.

Din ve vicdan hürriyeti kısıtlanamaz. Kimse, din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz. Suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

MADDE 16: 1982 Anayasasının 16 ncı maddesi aynen bırakılabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

KİŞİNİN HAKLARI VE ÖDEVLERİ

1. kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı

MADDE 17: Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz, rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz, kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.

Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile meşru müdafaa halinde ve yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

Bu yetki hiçbir şekilde kötüye kullanılamaz.

MADDE 18: 1982 Anayasasının 18 nci maddesi aynen bırakılabilir.

III. Kişi Hürriyeti ve Güvenliği

MADDE 19: Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen:

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi, bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması, bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yokedilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hakim kararıyla tutuklanabilir. Hakim kararı olmadan yakalanma, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir. Bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde

yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hakim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç **yirmidört** saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok **yedi** gün içinde hakim önüne çıkarılır. Kimse bu süreler geçtikten sonra hakim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Yakalanan veya tutuklanan kişinin durumu yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilginin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hüküm yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

Bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, kanuna göre Devletçe ödenir.

VI. Özel hayatın gizliliği ve korunması

A- Özel hayatın gizliliği

MADDE 20: Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Adli soruşturma ve kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili merciin **yazılı** emri bulunmadıkça, kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz.

B. Konut dokunulmazlığı

MADDE 21: Kimsenin konutuna dokunulamaz. Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin **yazılı** emri bulunmadıkça, kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

C. Haberleşme hürriyeti

MADDE 22: Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir.

Haberleşmenin gizliliği esastır.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin **yazılı** emri bulunmadıkça, haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz.

V. Yerleşme ve seyahat hürriyeti

MADDE 23: Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir.

Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak;

Seyahat hürriyeti **ve yurtdışına çıkma hürriyeti**, suç soruşturma ve kovuşturma sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.

Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.

VI. Din ve vicdan hürriyeti

MADDE 24: Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Dini inanç ve kanaatlerini açıklama ve yayma, öğrenme ve öğretme, örgütlenme ve inandığı gibi yaşama ve ibadet hürriyetleri, din ve vicdan hürriyetinin ayrılmaz parçalarıdır.

İbadet, dini ayin ve törenler serbesttir.

Kişinin din hürriyetini kullanmasına mani olunamaz, dini işler, ibadetler ve ayinler engellenemez.

Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. **Din ve dince kutsal sayılan şeyler tahkir ve tezyif edilemez.**

Dini ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin **denetim hakkına halel gelmeyecek şekilde dinin temel ilkelere uygun olarak yapılır.**

Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

MADDE 25: 1982 Anayasasının 25 nci maddesi aynen bırakılabilir.

VIII. Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti

MADDE 26: Herkes, düşünce ve kanaatlerini, söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.

Bu hürriyetlerin kullanılması, başkalarının şöhret veya haklarının, kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılamaz.

IX. Bilim ve Sanat Hürriyeti

MADDE 27: Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.

X. Basın ve Yayınla İlgili Hükümler**Basın Hürriyeti**

MADDE 28: Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın hürriyetlerinin sınırlandırılmasında, Anayasanın 26. ve 27 nci maddeleri hükümleri uygulanır.

Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırılanlar veya aynı amaçla basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hakim kararıyla, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin **yazılı** emriyle önlenabilir. Dağıtımı önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hakime bildirir. Yetkili hakim en geç kırksekiz saat içinde karar verir.

Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hakim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.

Sürelî veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hakim kararıyla, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlakın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin **yazılı** emriyle toplatılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hakime bildirir. Hakim en geç, kırksekiz saat içinde **karar verir**.

Sürelî veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsadere **kanunla düzenlenir**.

Türkiye'de yayımlanan sürelî yayınlar **Türkiye Cumhuriyeti** Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, millî güvenliğe ve genel ahlaka aykırı yayımlardan mahkum olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan sürelî yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır. Bunlar hakim kararıyla toplatılır.

B. Sürelî ve Süresiz Yayın Hakkı

MADDE 29:Sürelî veya süresiz yayın önceden izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Sürelî yayın çıkarabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie veril-

mesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, yayının durdurulması için mahkemeye başvurur.

Sürelî yayınların çıkarılması, yayım şartları, mali kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber düşüncesi ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırmacı siyasal, ekonomik, mali ve teknik şartlar koyamaz.

Sürelî yayınlar, devletin ve diğer kamu tüzel kişilerin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkanlarından eşitlik esasına göre yararlanır.

Devlet sürelî yayınların dağıtımına yardımcı olur

C. Basın araçlarının korunması

MADDE 30: Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri, Türkiye Cumhuriyeti için suç aleti olduğu gerekçesiyle de olsa zapt ve müsadere edilemez ve işletilmekten alıkonulamaz.

D. Kamu ve özel tüzel kişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı

MADDE 31: Kişiler ve siyasi partiler, kamu ve özel tüzel kişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir.

Kanun, 13 ncü maddede yer alan genel sınırlamalar dışında bir sebebe dayanarak halkın bu araçlarla haber

almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz.

E- Düzeltme ve cevap hakkı

MADDE 32: 1982 Anayasasının 32 nci maddesi aynen bırakılabilir.

XI. Toplantı hak ve hürriyetleri

A. Dernek kurma hürriyeti

MADDE 33: Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunların şubelerini açma hakkına sahiptir.

Dernek kurabilmek için, kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin, kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, derneğin faaliyetinin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur.

Hiçkimse, bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler 13 ncü maddedeki genel hallerde hakim kararıyla kapatılabilir.

Birinci fıkra hükmü, silahlı kuvvetler ve kolluk hizmetleri mensuplarının dernek kurma haklarına başkaca sınırlamalar getirilmesine veya bu hürriyeti kullanmalarının yasaklanmasına engel değildir.

Bu madde hükmü vakıflara ve bu nitelikteki kuruluşlara da uygulanır.

B. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı

MADDE 34: Herkes önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Bu hak ancak, kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir.

Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.

MADDE 35: 1982 Anayasasının 35 nci maddesi aynen bırakılabilir.

MADDE 36: 1982 Anayasasının 36 ncı maddesi aynen bırakılabilir.

MADDE 37: 1982 Anayasasının 37 nci maddesi aynen bırakılabilir.

C. Suç ve cezalara ilişkin esaslar

MADDE 38: Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı **veya işlendikten sonra yapılan kanuna göre suç sayılmayan** bu fiilden dolayı cezalandırılmaz. Kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve zaman aşımı ile ceza mahkumiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse, kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Ceza sorumluluğu şahsidir.

Genel müsadere cezası verilemez.

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

Vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilemez.

MADDE 39: 1982 Anayasasının 39 ncu maddesi aynen bırakılabilir.

MADDE 40: 1982 Anayasasının 40 ncı maddesi aynen bırakılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL VE EKONOMİK HAKLAR VE ÖDEVLER

I. Ailenin Korunması

Madde 41: Aile, Türk toplumunun temelidir.

Devlet **ve diğer kamu tüzel kişileri**, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.

II. Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi

MADDE 42: Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Halkın eğitim ve öğrenim ihtiyaçlarını sağlamak devletin başta gelen ödevlerindendir.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.

Özel ve ilk ortadereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek dereceye kadar öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler

yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. (Milletlerarası andlaşma hükümleri saklıdır.)

MADDE 43: 1982 Anayasasının 43 ncü maddesi aynen bırakılabilir.

MADDE 44: 1982 Anayasasının 44 ncü maddesi aynen bırakılabilir.

MADDE 45: 1982 Anayasasının 45 nci maddesi aynen bırakılabilir.

D. Kamulaştırma

Madde 46: Devlet ve kamu tüzel kişileri kamu yararının gerektirdiği hallerde, karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Kamulaştırma bedelinin hesaplanma tarz ve usulleri kanunla belirlenir. Kanun kamulaştırma bedelinin tespitiinde vergi beyanını, kamulaştırma tarihindeki resmi makamlarca yapılmış kıymet takdirlerini, taşınmaz malların birim fiyatlarını ve yapı maliyet hesaplarını ve diğer objektif ölçüleri dikkate alır. Bu bedel ile vergi beyanındaki kıymet arasındaki farkın nasıl vergilendirileceği kanunla gösterilir.

Kamulaştırma bedeli, nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskan projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödenme şekli kanunla gösterilir. kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz. Bu takdirde taksitler **kamulaştırma bedeli yıllara bölünür. Ödemelerde enflasyon kayıpları karşılanır.**

Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleyen küçük çiftçiye ve dar gelirli olanların bedeli, her halde peşin ödenir.

MADDE 47: 1982 Anayasasının 47 nci maddesi aynen bırakılabilir.

IV. Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti

MADDE 48: Herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.

Devlet, özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.

Devlet özendirici makro plan ve projelerin hazırlanmasına yardımcı olarak ve teşvik uygulayarak özel sektörü destekler. Tekelleşmeyi önleyecek tedbirleri alır.

V. Çalışma ile ilgili hükümler

A. Çalışma hakkı ve ödevi

MADDE 49: Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir.

Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam oluşturmak ve **kendine iş bulamayanların zaman zaman ihtiyaçlarını karşılayacak ödemenin yapılması** için gerekli tedbirleri alır.

Devlet işçi-işveren ilişkilerinde çalışma barışının sağlanmasını kolaylaştırıcı ve koruyucu tedbirler alır.

MADDE 50: 1982 Anayasasının 50 nci maddesiaynen bırakılabilir.

C. Sendika kurma hakkı

MADDE 51: Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma hakkına sahiptirler.

Sendikalar veya üst kuruluşlarını kurabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespitihaliinde yetkili merci, sendika veya üst kuruluşun faaliyetin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur.

Sendikalara üye olmak ve üyelikten ayrılmak serbesttir.

Hiç kimse sendikaya üye olmaya, üye kalmaya, üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.

Çalışanlar ve işverenler aynı zamanda birden fazla sendikaya üye olamazlar.

Herhangi bir işyerinde çalışabilmek, **sendikaya** üye olmak veya olmamak şartına bağlanamaz.

Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.

D.Sendikal faaliyet

MADDE 52: Sendikalar, 13 ncü maddede sayılan genel sınırlamalara aykırı hareket edemezler.

İşyerinde sendikal faaliyette bulunma, o işyerinde çalışmamayı haklı göstermez.

Sendikalar üzerindeki devletin idari ve mali denetimi ile gelir ve giderleri, üye aidatının sendikaya ödenme şekli kanunla düzenlenir.

Sendikalar gelirlerini amaçları dışında kullanamazlar, tüm gelirlerini Devlet Bankalarında muhafaza ederler.

MADDE 53: 1982 Anayasasının 53 ncü maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 54: 1982 Anayasasının 54 ncü maddesi aynen bırakılmıştır.

VII. Ücrette adalet sağlanması

MADDE 55: Ücret emeğin karşılığıdır.

Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır.

Asgari ücretin nasıl tespit bedileceği çalışanın dört kişiye kadar bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin zorunlu geçimi ve ülkenin ekonomik ve sosyal durumu gözönünde **bulundurularak kanunla düzenlenir.**

Asgari ücretten vergi alınamaz.

Memur aylıklarının enflasyona karşı korunması için Eşel-Mobil Sistem uygulanır

MADDE 56: 1982 Anayasasının 56 ncı maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 57: 1982 Anayasasının 57 nci maddesi aynen bırakılmıştır.

IX. Gençlik ve Spor

A. Gençliğin Korunması

MADDE 58: Devlet, istiklal ve cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin **gerçek** ilmin ışığında **Milli ve Manevi değerlere bağlı iyi ahlaklı** ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetiştirme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır.

Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suç **işlemekten** kumar ve her türlü kötü

alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.

MADDE 59: 1982 anayasasının 59 ncu maddesi aynen bırakılabilir.

MADDE 60: 1982 Anayasasının 60 ncı maddesi aynen bırakılabilir.

B. Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler

MADDE 61: Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.

Devlet sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.

Yaşlılar **ve düşkünler** Devletçe korunur. Yaşlılara **ve düşkünlere** Devlet Yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.

Devlet korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbirleri alır.

Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.

MADDE 62: 1982 Anayasasının 62 nci maddesi aynen bırakılabilir.

XI. Tarih kültür ve tabiat varlıklarının korunması

MADDE 63: Devlet tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak destekler ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.

MADDE 64: 1982 Anayasasının 64 ncü maddesi aynen bırakılmıştır.

XII. Sosyal ve ekonomik hakların sınırı

MADDE 65: Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik, gelişme ve mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ HAKLAR VE ÖDEVLER

I. Türk vatandaşlığı

MADDE 66: Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes **Türk vatandaşıdır**.

Türk **vatandaşı** babanın veya Türk **vatandaşı** ananın çocuğu Türk **vatandaşıdır**. Yabancı babadan ve Türk **vatandaşı** anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir.

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk **vatandaşı**, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadı ça vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.

II. Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı

MADDE 67: Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

Seçimler ve halk oylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.

Seçim sistemi milli iradenin Türkiye Büyük Millet Meclisinde adaletle temsiline imkan sağlayacak şekilde nisbi temsil esasına uygun olarak düzenlenir.

Her ilin bir seçim çevre olması ve on milletvekilinden daha fazla milletvekili çıkartacak illerde ilave her on milletvekiline kadar bir bölge artırılması suretiyle seçim bölgeleri tesbit edilir.

Birden fazla seçim bölgesini ihtiva eden illerde her bir bölgeye ait milletvekili sayısı bölgeye göre takriben eşit olarak dağıtılır.

Seçimlerin ve halkoylamasının yapıldığı yılda, ay ve gün hesaba katılmaksızın, 18 yaşına giren her Türk vatandaş seçme ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askeri öğrenciler, ceza ve tevkif evlerinde bulunan hükümlüler oy kullanamazlar.

III. Siyasi partilerle ilgili hükümler.

A. Parti kurma partilere girme ve partilerden çıkma

MADDE 68: Vatandaşlar siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden çıkma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için **onsekiz** yaşını ikmal etmek şarttır.

Siyasi partiler, **Milli iradenin temsilcileri**, demokrasi siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Siyasi partiler, önceden izin almadan kurulurlar, Anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler.

Siyasi partilerin tüzük ve programları, devletin etkisi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, millet egemenliğine, demokrasi ilkelerine aykırı olamaz.

Sınıf veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan siyasi partiler kurulamaz.

Siyasi partiler yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamazlar.

Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, yükseköğretim kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve silahlı kuvvetler mensupları siyasi partilere giremezler.

Siyasi partiler yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarından danışman olarak yararlanabilirler.

B. Siyasi partilerin uyacakları esaslar

MADDE 69: Siyasi partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar. Anayasanın 14 ncü maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar, çıkanlar temelli kapatılır.

Siyasi partilerin parti içi çalışmaları ve kararları, demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

Siyasi partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan yabancı ülkelerdeki dernek ve gruplardan herhangi bir suretle aynı ve nakti yardım alamazlar, bunlardan emir alamazlar ve bunların Türkiye'nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar.

Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket eden siyasi partiler de temelli kapatılır.

Siyasi partilerle kapatılması hakkındaki davalar duruşmalı olarak Anayasa Mahkemesinde görülür ve kapatma kararı ancak bu mahkemenin kararıyla verilir.

IV. Kamu hizmetlerine girme hakkı.

A. Hizmete girme

MADDE 70: Her Türk **vatandaşı**, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir.

Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.

MADDE 71: 1982 Anayasasının 71 nci maddesi aynen bırakılmıştır.

V. Vatan Hizmeti

MADDE 72: Vatan hizmeti, her Türk vatandaşının hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin silahlı kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.

VI. Vergi ödevi

MADDE 73: Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere gereken mali düzenlemeye uymakla yükümlüdür.

Kimseye mali gücünün üzerinde külfet yüklenemez.

Vergi yükünün adaletli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.

Vergi resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla **düzenlenir**.

Vergi, resim harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Bakanlar Kuruluna verilebilir.

VII. Dilekçe hakkı

MADDE 74: Vatandaşlar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, **tek başına veya topluca** yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.

Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.

Bu hakkın kullanılma biçimi kanunla düzenlenir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

CUMHURİYETİN TEMEL ORGANLARI

BİRİNCİ BÖLÜM

YASAMA

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi

A. Kuruluşu

MADDE 75: 1982 Anayasasının değişik 75 nci maddesi aynen bırakılmıştır.

B. Milletvekili seçilme yeterliliği

MADDE 76: Yirmibeş yaşını dolduran her Türk vatandaşını milletvekili seçilebilir.

En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar ,kamu hizmetinden yasaklılar: **affa uğramış olsalar bile** zimmet ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, anarşik eylemlere katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, milletvekili seçilemezler.

Aday olmak memuriyetten çekilme şartına bağlanamaz. Seçim güvenliği bakımından hangi memurların ne gibi şartlarla aday olabilecekleri kanunla düzenlenir.

Hakimler ve savcılar yüksek yargı organları mensupları ve Silahlı Kuvvetler mensupları görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.

C. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin seçim dönemi

MADDE 77: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin seçimleri dört yılda bir yapılır.

Meclis bu süre dolmadan seçimin yenilenmesine karar verebileceği gibi, Anayasa'da belirtilen şartlar altında Cumhurbaşkanınca verilecek karara göre de seçimler yenilenir, süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir.

Yenilenmesine karar verilen meclisin yetkileri, yeni meclisin seçilmesine kadar sürer.

D. Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin geriye bırakılması ve ara seçimleri

MADDE 78: Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkan görülmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir.

Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir.

TBMM üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir. Ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır ve genel seçimden **yirmidört ay geçmeden yapılamaz ve otuz aydan sonraya ertelenemez.**

Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı üye tam sayısının % 5'ini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir.

E. Seçimlerin genel yönetim ve denetimi

MADDE 79: Seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır.

Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikayet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim tutanaklarını kabul etme görevi, Yüksek Seçim Kurulu'nundur. Yüksek Seçim Kurulu'nun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz.

Yüksek Seçim Kurulu'nun ve diğer seçim kurullarının görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.

Yüksek Seçim Kurulu, yedi asıl ve dört yedek üyeden oluşur. Üyelerin altısı Yargıtay, beşi Danıştay genel kurullarınca kendi üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir. Bu üyeler, salt çoğunluk ve gizli oyla aralarından bir başkan ve bir başkan vekili seçerler.

Yüksek Seçim Kurulu'na Yargıtay ve Danıştay'dan seçilmiş üyeler arasından ad çekme ile ikişer yedek üye ayrılır. Yüksek Seçim Kurulu Başkanı ve Başkan vekili ad çekmeye girmezler.

Anayasa, Anayasa değişikliği ve **kanunların** hal-koyuna sunulması işlemlerinin genel yönetim ve denetimi de milletvekili seçimlerinde uygulanan hükümlere göre olur.

MADDE 80: 1982 Anayasasının 80. maddesi aynen bırakılmıştır.

2. Andîçme

MADDE 81: Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri göreve başlarken, aşağıdaki şekilde andîçerler.

Bu yemin metni değışmelidir.

MADDE 82: 1982 Anayasasının 82. maddesi aynen bırakılmıştır.

4. Yasama Dokunulmazlığı

MADDE 83: Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisce başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.

Seçimden önce veya sonra bir suç işlediğı ileri sürülen bir milletvekili, Meclis'in kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam du-

rumu hemen doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bildirmek zorundadır.

Türkiye Büyük Millet meclisi üyesi hakkında, seçimden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır, üyelik süresince zaman aşımı işlemez.

Tekrar seçilen milletvekili hakkında soruşturma ve kovuşturma Meclis'in yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki siyasi parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

5. Üyeliğin düşmesi

MADDE 84: İstifa eden, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen, kısıtlanan, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul eden, Meclis çalışmalarına özürsüz olarak **bir ay** katılmayanların üyeliğinin düşmesine, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilir.

MADDE 85: 1982 Anayasasının 85. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 86: 1982 Anayasasının 86. maddesi aynen bırakılmıştır.

II. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri

A. Genel olarak

MADDE 87: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek, bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, genel ve özel af andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, genel ve özel af ilanına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.

B. Kanunların teklif edilmesi ve görüşülmesi

MADDE 88: Kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir.

Kanun tasarı ve tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülme usul ve esasları **çoğulcu demokrasi ilkelerine uygun olarak** iç tüzükte düzenlenir.

C. Kanunların Cumhurbaşkanınca yayımlanması

MADDE 89: 1982 Anayasasının 89. maddesi aynen bırakılmıştır.

D. Milletlerarası andlaşmaları uygun bulma

MADDE 90: Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak

andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmalar, kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari andlaşmalar ile ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek **ve gelir kaybına sebep olmamak**, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bilgisine sunulur.

Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır. **Vazgeçilmez!**

E. kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verme

MADDE 91: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir. Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez.

Birinci fıkradaki sınırların Milletin ve Meclisin kabul edemeyeceği tatbikata mahal bırakmayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekir.

Yetki kanunu, çıkarılacak kanun hükmünde kararnamenin, amacını kapsamını, ilkelerini kullanma süresini ve süresi içinde birden fazla kararname çıkarılıp çıkarılamayacağını gösterir.

Bakanlar Kurulunun istifası düşürölmesi veya yasa-
ma döneminin bitmesi, belli süre için verilmiş olan yetki-
nin sona ermesine sebep olmaz.

Kanun hükmünde kararnamenin, Türkiye Büyük Mil-
let Meclisi tarafından süre bitiminden önce onaylanması
sırasında, yetkinin son bulduğu veya süre bitimine
kadar devam ettiği de belirtilir.

Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde, Cumhur-
başkanının Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu-
nun kanun hükmünde kararname çıkarmasına ilişkin
hükümler saklıdır.

Kanun hükmünde kararnameler, Resmi Gazete'de
yayımlandıkları gün yürürlüğe girerler. Ancak, kararna-
mede yürürlük tarihi olarak daha sonraki bir tarih de
gösterilebilir.

Kararnameler, Resmi Gazete'de yayımlandıkları gün
Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulur.

Yetki kanunları ve bunlara dayanan kanun
hükmünde kararnameler, Türkiye Büyük Millet Meclisi
komisyonları ve Genel Kurulunda öncelikle ve ivedilikle
görüşölür.

Yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne
sunulmayan kararnameler bu tarihte, Türkiye Büyük
Millet Meclisi'nce reddedilen kararnameler bu kararın
Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihte, yürürlükten kal-

kar. Değiştirilerek kabul edilen kararnamelerin değıştirilmiş hükümleri, bu değışikliklerin Resmi Gazetede yayımlandığı gün yürürlüğe girer.

F. Savaş hali ilanı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme

MADDE 92: Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiğı haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına **ve bunların yabancı ülke topraklarında faaliyet göstermesine** izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. **Bu yetki devredilemez.**

Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.

III. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin faaliyetleri ile ilgili hükümler

A. Toplanma ve tatil

MADDE 93: Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanır.

Meclis, bir yasama yılında en çok üç ay tatil yapabilir, ara verme veya tatil sırasında, doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, Cumhurbaşkanı'nca toplantıya çağrılır.

Meclis Başkanı da doğrudan doğruya veya üyelerin onda birinin yazılı istemi üzerine meclisi toplantıya çağırır.

Ara verme veya tatil sırasında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, öncelikle bu toplantıyı gerektiren konu görüşülmeden ara verme veya tatile devam edilemez.

B. Başkanlık Divanı

MADDE 94: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Başkanlık Divanı, Meclis Üyeleri arasından seçilen Meclis Başkanı, Başkanvekilleri, Katip Üyeler ve İdare Amirlerinden oluşur.

Başkanlık Divanı, Meclis'teki siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur. Siyasi parti grupları Başkanlık için aday gösteremezler.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı için, bir yaşama döneminde iki seçim yapılır. **Seçilenlerin görev süreleri ikişer yıldır.**

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan adayları, meclis üyeleri içinden, meclisin toplandığı günden itibaren on gün içinde, Başkanlık Divanına bildirilir. Başkan seçimi gizli oyla yapılır. İlk iki oylamada üye tam sayısının üçte iki ve üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan üye, başkan seçilmiş olur. Başkan seçimi, aday gösterme süresinin bitiminden itibaren, on gün içinde tamamlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekillerinin, Katip Üyelerinin ve İdare Amirlerinin adedi, seçim nisabı, oylama sayısı ve usulleri Meclis İçtüzüğünde belirlenir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, üyesi bulunduğu siyasi partinin veya parti grubunun Meclis içinde veya dışındaki faaliyetlerine katılamaz. **Başkan ve oturumu yöneten Başkanvekili görevlerinin gereği olan haller dışında Meclis tartışmalarına katılamaz, oy kullanamazlar.**

C. İçtüzük, siyasi parti grupları ve kolluk işleri

MADDE 95: Türkiye Büyük Millet Meclisi, çalışmalarını, kendi yaptığı İçtüzük hükümlerine göre yürütür. **İçtüzük çoğulcu demokrasi esaslarına uygun olarak düzenlenir.**

İçtüzük hükümleri **bütün** siyasi parti gruplarının, meclisin bütün faaliyetlerine üye sayısı oranında katılmalarını, **Komisyon ve Genel Kurul gündemindeki işlerin gecikmemesini ve gündemin tesbiti ve uygulanmasında ve Meclisin TV radyo yayınlarında çoğulcu demokrasi esaslarına uyulmasını** sağlayacak yolda düzenlenir. Siyasi parti grupları, en az yirmi üyeden meydana gelir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütün bina, tesis, ek-lenti ve arazisinde kolluk ve yönetim hizmetleri, **TV ve radyo yayınları** Meclis Başkanlığı eliyle düzenlenir ve yürütülür. Emniyet ve diğer kolluk hizmetleri için yeteri kadar kuvvet ilgili makamlarca Meclis Başkanlığına tahsis edilir.

D. Toplantı ve karar yeter sayısı

MADDE 96: Anayasada, başkaca bir hüküm yoksa, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az **beşte ikisiyle** toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının **üçte birinden az olamaz**.

Bakanlar Kurulu üyeleri, Türkiye Büyük Millet meclisi'nin katılamadıkları oturumlarında, kendileri yerine oy kullanmak üzere bir bakana yetki verebilirler. Ancak bir bakan kendi oyu ile birlikte en çok iki oy kullanabilir.

E. Görüşmelerin açıklığı ve yayımlanması

MADDE 97: Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulundaki görüşmeler açıktır ve tutanak dergisinde tam olarak yayımlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzük hükümlerine göre kapalı oturumlar yapabilir, bu oturumlardaki görüşmelerin yayımı Türkiye Büyük Millet Meclisi kararına bağlıdır.

Meclis'teki açık görüşmelerin her türlü vasıta ile yayımı serbesttir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının yazılı talebi üzerine TRT, Meclis ve Komisyon çalışmalarını yayımlar.

En az bir grubun talebi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı TRT'den istenilen Meclisle ilgili çalışmaların yayımlanmasını yazıyla talep eder.

MADDE 98: 1982 Anayasasının 98. maddesi aynen bırakılmıştır.

B. Gensoru

MADDE 99: Gensoru önergesi, bir siyasi parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir.

Gensoru önergesi, verilişinden sonraki üç gün içinde bastırılarak üyelere dağıtılır; dağıtılmasından itibaren on gün içinde gündeme alınıp alınmayacağı görüşülür. Bu görüşmede, ancak önerge sahiplerinden biri, siyasi parti grupları adına birer milletvekili, Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir bakan konuşabilir.

Gündeme alma kararıyla birlikte, gensorunun görüşülme günü de belli edilir; ancak gensorunun görüşülmesi, gündeme alma kararının verildiği tarihten başlayarak iki gün geçmedikçe yapılamaz ve yedi günden sonraya bırakılamaz.

Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin veya grupların verecekleri gerekçeli güvensizlik önergeleri veya Bakanlar Kurulunun güven isteği, bir tam gün geçtikten sonra oylanır.

Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye sayısının salt çoğunluğuyla olur; oylamada yalnız güvensizlik oyları sayılır.

Meclis çalışmalarının dengeli olarak yürütülmesi amacına ve yukarıdaki ilkelere uygun olmak kaydıyla gensoru ile ilgili diğer hususlar İçtüzükte belirlenir.

MADDE 100: 1982 Anayasasının 100. maddesi aynen bırakılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÜRÜTME

I. Cumhurbaşkanı

A. Nitelikleri ve tarafsızlığı

MADDE 101: Cumhurbaşkanı, TBMM’ce kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış kendi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından **dört** yıllık bir süre için seçilir.

Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet meclisi üyeleri dışından aday gösterilebilmesi, Meclis üye tam sayısının en az beşte birinin yazılı önerisiyle mümkündür.

Bir kimse, **iki defadan fazla** Cumhurbaşkanı seçilemez.

Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği sona erer.

MADDE 102: 1982 Anayasasının 102. maddesi aynen bırakılmıştır.

C. Andıçmesi

MADDE 103: Cumhurbaşkanı, görevine başlarken TBMM önünde aşağıdaki şekilde andıçer.

Yemin metni Değişmelidir. 61. Anayasasındaki gibi olabilir.

MADDE 104 - 105 - 106 - 107 - 108 - 109: 1982 Anayasasının 104-109. maddeleri aynen bırakılmıştır.

Madde 110: 1982 Anayasasının 110. maddesi aynen bırakılmıştır.

İstikrar hususunda ısrar edilirse bu maddenin altına aşağıdaki fıkra eklenebilir:

Hükümetin daha büyük bir çoğunluğa dayanarak teşkili ve yürümesine imkan bulunamayan hallerde, TBMM üye tamsayısının yüzdekırkının desteğine sahip olmak üzere tek parti veya koalisyon hükümetlerinin kurulup kendi programlarını yürütebilmesi de mümkündür. Bu takdirde, bu maddedeki ve 111. maddedeki güvenoyu ile 99. maddedeki gensoru, 100. maddedeki meclis soruşturması ve meclis komisyonlarının gündeminin belirlenmesiyle ilgili oylamalarda iktidar için ilave olarak TBMM üye tamsayısının yüzde yirmisi kadar bir istikrar puanı hesaba katılır.

C. Görev sırasında güvenoyu

MADDE 111: Başbakan, gerekli görürse, Bakanlar Kurulunda görüştükten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden güven isteyebilir.

Güven istemi, Türkiye Büyük Millet meclisi'ne bildirilmesinden bir tam gün geçmedikçe, görüşülemez ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçmedikçe oya konulamaz.

Güven istemi, ancak **üye sayısının** salt çoğunluğuyla reddedilebilir.

MADDE 112: Anayasasının 112. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 113: 1982 Anayasasının 113. maddesi aynen bırakılmıştır.

F. Seçimlerde geçici Bakanlar Kurulu

MADDE 114: Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel seçimlerine gidilirken, seçimin başlangıç tarihinden beş gün önce, seçimlerin yenilenmesine karar verildiğinde ise bu kararın Resmi Gazete'de ilanından itibaren beş gün içinde, Bakanlar Kurulu çekilir ve Geçici Bakanlar Kurulu göreve başlar.

Geçici Bakanlar Kurulunu kurmak üzere Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden veya dışından bağımsız bir Başbakan atar. Bu Başbakan seçime bir parti listesinden bağımsız olarak girebilir.

Geçici Bakanlar Kuruluna, Adalet, İçişleri, Ulaştırma, **Köyişleri, Bayındırlık ve Enerji** bakanları Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki veya Meclis dışındaki bağımsızlardan olmak üzere, siyasi parti gruplarından, oranlarına göre üye alınır.

Siyasi parti gruplarından alınacak üye sayısını Türkiye Büyük Millet meclisi Başkanı tespit ederek Başbakana bildirir. **Teklif edilen bakanlığı kabul etmeyen veya sonradan çekilen partililer yerine aynı esaslar dahilinde yenileri atanır.**

Geçici Bakanlar Kurulu için güvenoyuna başvurulamaz.

Geçici Bakanlar Kurulu seçim süresince ve yeni Meclis toplanıncaya kadar vazife görür.

MADDE 115: 1982 Anayasasının 115. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 116: 1982 Anayasasının 116. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 117: 1982 Anayasasının 117. maddesi aynen bırakılmıştır.

2. Milli Güvenlik Kurulu

MADDE 118: Milli Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanının başkanlığında, **TBMM Başkanı**, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, **TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin Genel Başkanları**, Milli Savunma İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından kurulur.

Gündemin özelliğine göre kurul toplantılarına ilgili bakan ve kişiler çağırılıp görüşleri alınabilir.

Milli Güvenlik Kurulu; Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tesbiti ve uygulanması ile ilgili gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını **gerekli** gördüğü tedbirlere ait **tavsiye** kararları Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır.

Milli Güvenlik Kurulunun gündemi; Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan ve Genelkurmay Başkanı Türkiye Büyük Millet meclisinde grubu bulunan siyasi parti Genel Başkanlarının önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanınca düzenlenir.

Cumhurbaşkanı katılamadığı zamanlar Milli Güvenlik Kurulu **TBMM Başkanının başkanlığında** toplanır.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri kanunla düzenlenir.

MADDE 119: 1982 Anayasasının 119. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 120: 1982 Anayasasının 120. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 121: Anayasanın 119. ve 120. maddeleri uyarınca olağanüstü hal ilanına karar verilmesi durumunda bu karar Resmi Gazetede yayımlanır ve hemen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağrılır. Meclis olağanüstü hal süresini değiştirebilir, Bakanlar Kurulunun istemi üzerine her defasında dört ayı geçmemek üzere, süreyi uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

Olağanüstü hal ilanı kararının onaylanması veya uzatılması Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kabulüne bağlıdır.

119. madde uyarınca ilan edilen olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek ara, mal ve çalışma yükümlülükleri ile olağanüstü hallerin her türü için ayrı ayrı geçerli olmak üzere, Anayasanın 15. maddesindeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandıracağı, halin gerektirdiği tedbirlerin nasıl ve ne suretle alınacağı, kamu hizmeti görevlilerine ne gibi yetkiler verileceği, görevlilerin durumlarında ne gibi değişiklikler yapılacağı ve olağanüstü yönetim usulleri,

Olağanüstü Hal Kanununda düzenlenir.

Olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, kanun hükmünde karar-nameler çıkarabilir. Bu kararnameler, Resmi Gazete'de yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulur; bunların Meclisce onaylanmasına ilişkin süre ve usul, İçtüzükte belirlenir.

B. Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halii

MADDE 122: Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik ve olağanüstü hal ilanını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaş gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketleri-nin yaygınlaşması sebepleriyle, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilan edebilir. Bu karar, derhal Resmi Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağrılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi gerekli gördüğü takdirde **bu kararları Türkiye Büyük Millet Meclisinin üye tamsayısının salt**

çoğunluğunun kabulü ile sıkıyönetim süresini kısaltabilir, uzatabilir veya sıkıyönetimi kaldırabilir.

Sıkıyönetim süresinde, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, sıkıyönetim halinin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararname çıkarabilir.

Bu kararnameler Resmi Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Bunların Meclisce onaylanmasına ilişkin süre ve usul içtüzükte belirlenir.

Sıkıyönetimin her defasında dört ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin **üye tam sayısının salt çoğunluğunun kabulüne bağlıdır**. Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz.

Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, idare ile olan ilişkileri, hürriyetlerin nasıl kısıtlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek birdurumun başgöstermesi halinde vatan-daşlar için getirilecek yükümlülükler kanunla düzenlenir.

Sıkıyönetim komutanları Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak görev yaparlar.

MADDE 123: 1982 Anayasasının 123. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 124: 1982 Anayasasının 124. maddesi aynen bırakılmıştır.

B. Yargı yolu

MADDE 125: İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.

Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler yargı denetimi dışındadır.

İdari işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar.

Yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı verilemez.

İdari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir.

Kanun, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde ayrıca milli güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlandırabilir.

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

MADDE 126: 1982 Anayasasının 126. maddesi aynen bırakılmıştır.

2. Mahalli İdareler

MADDE 127: Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, genel kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir.

Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Mahalli idarelerin seçimleri, Anayasanın 67. maddesindeki esaslara göre **dört** yılda bir yapılır. Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.

Mahalli idarelerin seçilmiş organlarının, organlık sıfatını kazanmalarına ilişkin itirazların çözümü ve kaybetmeleri konusundaki denetim yargı yolu ile olur. Ancak, görevleri ile ilgili bir suç sebebi ile hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan mahalli idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı, geçici bir tedbir olarak, görevden uzaklaştırabilir. Bu geçici tedbir kararı gerekçesiyle birlikte en geç iki gün içinde ilgili idare mahkemesine bildirilir, mahkeme ilgilinin ifadesini alarak bu bildirimden itibaren, en geç on gün içinde bu kararın devamına veya kaldırılmasına karar verir.

Merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği

gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir.

Mahalli idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile, kendi aralarında Bakanlar Kurulunun izni ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.

D. Kamu hizmeti görevlileriyle ilgili hükümler

1. Genel ilkeler

MADDE 128: Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.

Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir.

2. Görev ve sorumlulukları, disiplin kovuşturulmasında güvence

MADDE 129: Memurlar ve diğer kamu görevlileri Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette bulunmakla yükümlüdürler.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuru-

luşları mensuplarına savunma hakkı tanınmadıkça disiplin cezası verilemez.

Disiplin kararları yargı denetimi dışında bırakılamaz.

Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkındaki işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idari merciin iznine bağlıdır.

E. Yükseköğretim kurumları ve üst kuruluşları

1. Yükseköğretim kurumları

MADDE 130: Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına ayaran bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insangücü yetiştirmek amacı ile, ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur.

Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir.

Kanun, üniversitelerin ülke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir.

Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.

Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri, öğretim elemanlarının görevleri, ünvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanı yetiştirme, üniversitelerin ve öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri, öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş, devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, mali işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenimin ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürütülmesi, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı mali kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Devlet üniversitelerin kendileri tarafından seçilen organları eliyle özel yükseköğretim kurumları ise vakıf senedinde belirtilen usul ve esaslara göre yönetirler.

Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makam-

larca her ne suretli olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar.

Üniversitelilerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulunun **görüşü alındıktan sonra** Milli Eğitim Bakanlığına sunulur genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara uygun olarak işleme tabi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir.

Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, mali ve idari konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tabidir.

2. Yükseköğretim üst kuruluşları

MADDE 131: Yükseköğretim kurumlarının belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini, öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için **ve ülke ihtiyaçlarının karşılanması için** planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur.

Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler, Bakanlar Kurulu ve Genelkurmay Başkanlığınca seçilen ve sayıları, nitelikleri ve seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile Cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden kurulur.

Kurulun teşkilatı, görev, yetki, sorumluluğu ve çalışma esasları kanunla düzenlenir.

Madde 132: 1982 anayasasının 132. maddesi aynen bırakılmıştır.

F. Radyo ve Televizyon idaresi ve kamuyla ilişkili haber ajansları

MADDE 133: Radyo ve televizyon istasyonları önceden izin almadan kurulurlar ve anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler.

Kanun, **radyo ve televizyonları**; Türk Devletinin varlık ve bağımsızlığını ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü, **toplum düzenini** ve genel ahlakı ve **çoğulcu demokrasi, yayında çoğulculuk ve adalet, tarafsızlık ve doğruluk** ülkelerine uygun yayın yapmalarını düzenler, gerekli işbirliği ve denetimi yapmak üzere Türkiye Radyo Televizyon Koordinasyon Kurulunu kurar.

Türkiye Radyo Televizyon Koordinasyon Kurumu organları, çalışma usulleri ve özlük işleri, özellik ve **çoğulcu demokrasi** esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir ve bu kurumun yönetim kurulunda TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin birer temsilcileri de yer alır.

Yukarıdaki ikinci fıkra hükümleri, kamu iktisadi teşebbüsü niteliği taşıyan veya devlet yahut diğer kamu tüzel kişilerinden mali yardım gören haber ajansları hakkında da uygulanır.

MADDE 134: Kaldırılmıştır.

H. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları

MADDE 135: Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları; belli bir mesleğe mensup olanların **dayanışmalarını sağlamak**, müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile hak ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzel kişilikleridir.

Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüslerinde asli ve sürekli görevlerde çalışanların meslek kuruluşlarına girme mecburiyeti aranmaz.

Meslek kuruluşları, kuruluş amaçları dışında faaliyet gösteremezler.

Siyasi partiler, sendikalar ve sendika üst kuruluşları; meslek kuruluşlarının ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde aday gösteremezler ve belirli adayların leh veya aleyhlerinde faaliyette bulunamazlar ve propaganda yapamazlar.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kanunda gösterildiği şekilde devletin idari ve mali denetimine tabidir.

Anayasa ve kanunlara aykırı faaliyet gösteren meslek kuruluşlarının sorumlu organlarının görevine, kanunun belirttiği merciin istemi üzerine, mahkeme kararı ile son verilir ve yerlerine yenileri seçtirilir.

Türk devletinin varlık ve bağımsızlığının, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünün, toplumun huzurunun korunması ve Devletin Anayasada belirtilen temel niteliklerini tehdit edici faaliyetlerin önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde mahalli en büyük mülki amiri bu organları geçici olarak görevden uzaklaştırabilir.

Görevden uzaklaştırma kararı; üç gün içinde mahkemeye bildirilir. Mahkeme görevden uzaklaştırma kararının yerinde olup olmadığına en geç on gün içinde karar verir.

İ. Diyanet İşleri Başkanlığı

MADDE 136: Diyanet İşleri Başkanlığı toplumun dini ihtiyaçları ile ilgili hizmetleri yapan bir kamu kuruluşudur. Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluşu, görevleri ve çalışma esasları kanunla düzenlenir.

MADDE 137: 1982 Anayasasının 137. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 138: 1982 Anayasasının 138. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 139: 1982 Anayasasının 139. maddesi aynen bırakılmıştır.

C. Hakimlik ve savcılık mesleği

MADDE 140: Hakimler ve savcılar adli ve idari yargı hakim ve savcıları olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten hakim ve savcılar eliyle yürütülür.

Hakimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler.

Hakim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi görevleriyle ilgili veya görevleri arasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarılmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

Hakimler ve savcılar altmışbeş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; Askeri hakimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir.

Hakimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, resmi ve özel hiçbir görev alamazlar.

Hakimler ve savcılar idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdır.

Hakim ve savcı olup da adalet hizmetindeki idari görevlerde çalışanlar, hakimler ve savcılara ait esaslar dairesinde sınıflandırılır ve derecelendirilirler, hakimlere ve savcılara tanınan her türlü özlük haklarından yararlanırlar.

MADDE 141:1982 Anayasasının 141. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 142: 1982 Anayasasının 142. maddesi aynen bırakılmıştır.

F. Devlet Güvenlik Mahkemeleri

MADDE 143: Devletin dış güvenliği ile ilgili suçlarla iç güvenliği ile ilgili anarşik suçlara bakmakla görevli Devlet Güvenlik Mahkemeleri **kurulabilir**.

Devlet Güvenlik Mahkemesinde bir Başkan, iki asil ve iki yedek üye ile bir savcı ve yeteri kadar savcı yardımcısı bulunur.

Başkan, bir asıl ve bir yedek üye ile savcı, birinci sınıfa ayrılmış hakim ve Cumhuriyet savcıları arasından; bir asıl ve bir yedek üye, birinci sınıf askeri hakimler arasından; savcı yardımcısı ise Cumhuriyet savcıları ve askeri hakimler arasından özel kanunlarında gösterilen usule göre atanır.

Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkan, üye ve yedek üyeleri ile savcı ve savcı yardımcısı dört yıl için atanırlar, süresi bitenler yeniden atanabilirler.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri kararlarının temyiz mercii Yargıtaydır.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin işleyişi, görev ve yetkileri ve yargılama usulleri ile ilgili diğer hükümler, kanunda gösterilir.

Devlet Güvenlik mahkemesinin yargı çevresine giren bölgelerde sıkıyönetim ilan edilmesi halinde, bu bölgelerle sınırlı olmak üzere kanunla belirlenen esaslara göre Devlet Güvenlik Mahkemesi, Sıkıyönetim Askeri Mahkemesine dönüştürülebilir.

G. Hakim ve savcılarının denetimi**MADDE 144:**

(Bu maddenin) Adalet Bakanlığının denetiminin hakim teminatı ve bağımsızlığını zedeleyemeyecek ve görev huzurunu ihlal edemeyecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerekir.

H. Askeri Yargı

MADDE 145: Askeri yargı, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler, asker kişilerin; askeri olan suçları ile bunların asker kişiler aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler.

İkinci fıkra "Tabii hakim" ilkesine göre yeniden düzenlenmeli.

Askeri mahkemelerin savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili oldukları; kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adli yargı hakim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir.

Askeri yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askeri hakimlerin özlük işleri askeri savcılık görevlerini yapan askeri hakimlerin mahkemesinde görevli bulundukları komutanlık ile ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı, hakimlik teminatı, askerlik hizmetinin gereklerine göre kanunla düzenlenir. Kanun ayrıca askeri hakimlerin yargı hizmeti dışındaki askeri hizmetler yönünden askeri hizmetlerin gereklerine göre teşkilatında görevli bulundukları komutanlık ile olan ilişkilerini de gösterir.

II. Yüksek mahkemeler

A. Anayasa Mahkemesi

1. Kuruluşu

MADDE 146:

(Bu maddein 1. ve 2. fıkrası Anayasa Mahkemesi Üyeleri, ön şartları haiz adaylar arasından Millet tarafından seçilecek şekilde) veya (Anayasa Mahkemesi Üyeleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu olan partiler tarafından ön şartları haiz olarak teklif edecekleri üçer asıl ve üçer yedek adaylar arasından Türkiye Büyük Millet Meclisince seçilecek birer asıl ve birer yedek üyenin de katılacağı şekilde yeniden düzenlenmeli.)

Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş veya öğrenim kurumlarında en az onbeş yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesi, asil üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile **iki** yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, asli görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar. **Siyaset yapamazlar.**

MADDE 147: 1982 Anayasasının 147. maddesi aynen bırakılmıştır.

3. Görev yetkileri

MADDE 148: Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Ancak olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.

Kanunların şekil bakımından denetlenmesi **Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğüne uygunluğu** ve son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı , Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde **grubu olan partiler** tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren **onbeş** gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; defi yoluyla da ileri sürülemez.

Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu Üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcısı vekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.

Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcı vekili yapar.

Yüce Divan kararları kesindir.

Anayasa Mahkemesi, anayasa ile verilen diğer görevleri de yerine getirir.

4. Çalışma ve yargılama usulü

MADDE 149: Anayasa Mahkemesi, Başkan ve on üye ile toplanır, salt çoğunluk ile karar verir. Anayasa değişikliklerinde iptale karar verebilmesi için üçte iki oy çokluğu şarttır.

Şekil bozukluğuna dayalı iptal davaları Anayasa Mahkemesince öncelikle incelenip karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri kanunla; mahkemenin çalışma esasları ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı içtüzükle düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi **siyasi partilerle ilgili veya** Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir.

5. İptal davası

MADDE 150: Kanunların, kanun hükmündeki karar-namelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İktüzüğünün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanı, **siyasi partilerin**

Meclis grupları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam-sayısının en az **onda** biri tutarındaki üyelere aittir.

6. Dava açma süresi

MADDE 151: Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, iptali istenen kanun, kanun hükmünde kararname veya İçtüzüğü'nün Resmi Gazetede yayımlanmasından başlayarak **doksan** gün sonra düşer.

7. Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi

MADDE 152: Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde karar-namenin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya ta-raflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu ko-nuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır.

Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddi görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükümle bir-likte karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar.

Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmi Gazetede yayımlanmasından sonra **bir** yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.

8. Anayasa Mahkemesinin kararları

MADDE 153: Anayasa mahkemesinin kararları ke-sindir, **kararlar** gerekçesi yazılmadan açıklanamaz.

Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulama yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.

Kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmi Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmi Gazete'de yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukuki boşluğu dolduracak kanun tasarı veya teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar.

İptal kararları geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi kararları Resmi Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

B. Yargıtay

MADDE 154: Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve konunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Yargıtay kararları temyiz layihasında dermayan olunan sebepler dikkate alınarak gerekçeli olarak yazılır.

Yargıtay üyeleri birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hakim ve Cumhuriyet savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Yargıtay Birinci Başkanı birinci başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Yargıtay Genel kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler; süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavcivekili, Yargıtay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından gizli oyla belirleyeceği beşer aday arasından Cumhurbaşkanlığı tarafından dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtayın kuruluğu, işleyişı, Başkan, Başkanvekilleri, daire başkanları ve üyeleri ile Cumhuriyet başsavcısı ve Cumhuriyet başsavcivekilinin nitelikleri ve seçim usulleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

MADDE 155: 1982 Anayasasının 155. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 156: 1982 Anayasasının 156. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 157: 1982 Anayasasının 157. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 158: 1982 Anayasasının 158. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 159: 1982 Anayasasının 159. maddesi aynen bırakılmıştır.

IV. Sayıştay

MADDE 160: Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin, **KİT'lerin ve fonların** bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir. Sayıştayın kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren 15 gün içinde bir ke-reye mahsus olmak üzere karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler. Bu kararlar dolayısıyla idari yargı yoluna başvurulamaz.

Vergi, benzeri mali yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ve Sayıştay kararları arasındaki uyumsuzluklarda Danıştay kararları esas alınır.

Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri ve diğer özlük işleri, başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

Silahlı kuvvetler elinde bulunan Devlet mallarının Türkiye Büyük millet Meclisi adına denetlenmesi usulleri, Milli Savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir.

MADDE 161: 1982 Anayasasının 161. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 162: 1982 Anayasasının 162. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 163: 1982 Anayasasının 163. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 164: 1982 Anayasasının 164. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 165: 1982 Anayasasının 165. maddesi aynen bırakılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK HÜKÜMLER

I. Planlama

MADDE 166: Ekonomik, sosyal, kültürel ve **manevi** kalkınmayı, özellikle sanayii, tarımı, madencilik ve ormancılığın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, il, ilçe ve bucak bazında verimli projelerin hazırlanması, teşvik ve teşvik özendirme yoluyla ülkenin makro kalkınma hedeflerini gözetmek ve bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak devletin görevidir.

Planda makro hedefleri gözetmek üzere milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri, bu plana göre teşvik edilir ve gerçekleştirilir.

Yurttaşların manevi varlıklarının gelişmesi başkalarına ve topluma faydalı ve iyi ahlaklı olarak yetişmeleri için gereken şartları hazırlamak maksadıyla manevi kalkınmada planlanır.

Kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

MADDE 167: 1982 Anayasasının 167. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 168: 1982 Anayasasının 168. maddesi aynen bırakılmıştır.

IV. Ormanlar ve orman köylüsü

A. Ormanların korunması ve geliştirilmesi

MADDE 169: Devlet, ormanların korunması ve sahaların genişletilmesi için gerekli kanunlar koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir.

Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir.

Devlet işletme hakkını orman köylüsüne verebilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.

Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasi propaganda yapılamaz münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz.

Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edi-

len yerler ile bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamaz.

B. Orman köylüsünün korunması

MADDE 170: Ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması, ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımlarından, ormanın gözetilmesi ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliğini sağlayıcı tedbirlerle, bilim ve fen bakımından orman niteliğini kaybetmiş yerlerin değerlendirilmesi; bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti ve orman sınırları dışına çıkartılması; orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen bu yerlere yerleştirilmesi için Devlet eliyle anılan yerlerin ihya edilerek bu halkın yararlanmasına tahsisi kanunla düzenlenir.

Devlet bu halkın işletme araç ve gereçleriyle diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştıracı tedbirleri alır.

Orman içinden nakledilen köyler halkına ait araziler, Devlet ormanı olarak derhal ağaçlandırılır.

MADDE 171: 1982 Anayasasının 171. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 172: 1982 Anayasasının 172. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 173: 1982 Anayasasının 173. maddesi aynen bırakılmıştır.

MADDE 174: Kaldırılmıştır.

GEÇİCİ 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16. maddeler kaldırılmıştır.

MADDE 175: Madde kenar başlıkları, sadece ilgili oldukları maddelerin konusunu ve maddeler arasındaki sıralamayı ve bağlantıyı gösterir. Bu başlıklar, Anayasa metninden sayılmaz.

MADDE 177: Kaldırılmıştır.

DEĞİŞTİRİLEN MADDELER

- MADDE 2 :** Devletin niteliklerine, vatandaşlarına baskıyı önleyen ve hizmeti esas alan özelliği ilave ediliyor.
- MADDE 3 :** Türkçe'nin resmi dil olma ilkesi getiriliyor.
- MADDE 5 :** Devletin görevleri arasına (13. maddeye aykırı özelliklerin kaldırılması) ilave ediliyor.
- MADDE 6 :** Millet egemenliğinin kullanılmasında (**Yetkili organları**) yerine (**Milli organlar**) ibaresi konuluyor.
- MADDE 13 :** Kanunla dahi temel hakların özüne dokunulmayacağı esası getiriliyor. Özel sınırlama yolu kapatılıyor.
- MADDE 14 :** Hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılması anlamında görülen lüzumsuz ifadeler kaldırılıyor.

MADDE 15 : Savaş halinde hak ve hürriyetlerin durdurulmasında (Milletlerarası hukuk istisna) çıkartılıyor. Bu halde dahi din ve vicdan hürriyetinin kısıtlanamayacağı esası getiriliyor.

MADDE 17 : Kişi dokunulmazlığında, yakalama ve tutuklama halleri için tanınan yetkilerin hiçbir şekilde kötüye kullanılamayacağı hükmü getiriliyor.

MADDE 19 : Yakalanan kişinin hakim önüne çıkarılması 48 saatten 24 saate; toplu suçlarda ise 15 günden 7 güne indiriliyor.

M. 20-2-22 : Özel hayat, konut dokunulmazlığı ve haberleşme hürriyetlerinde yetkili merci emri için **(yazılı olma)** şartı getiriliyor.

MADDE 23 : Yurt dışına çıkma hürriyetinin ancak soruşturma nedeniyle kısıtlanacağı kabul ediliyor.

MADDE 24 : Laiklik açısından din ve vicdan hürriyetinin yapısı ortaya konuyor. Bu hürriyetin; açıklama, yayma, öğrenme, öğretme, yasama, ibadet hürriyetlerini kapsadığı ve bunların engellenemeyeceği, din ve dince kutsal şeylerin tahkir ve tezyif edilemeyeceği hükmü getiriliyor. Din ve ahlak eğitiminin devlet kontrolünde ancak dinin temel ilkeleri doğrultusunda yapılacağı kabul ediliyor.

- MADDE 26 :** Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetine konulan özel tahditler kaldırılıyor.
- MADDE 27 :** Bilim ve sanat hürriyetinden özel tahditler kaldırılıyor.
- MADDE 28 :** Basın hürriyetini sınırlayan dil yasağı kaldırılıyor, yetkili merci için (**yazılı emir**) şartı getiriliyor.
- MADDE 29 :** Devletin süreli yayınların dağıtımına yardımcı olma ilkesi getiriliyor.
- MADDE 30 :** Basın işletmeleriyle eklentilerinin hiçbir şekilde zabıt ve müsadere edilemeyeceği ve işletilmekten alıkonulamıyacağı ilkesi getiriliyor.
- MADDE 31 :** Kişi ve siyasi partilerin basın dışı kurum ve özel kitle haberleşme araçlarından yararlanabilecekleri ilkesi getiriliyor.
- MADDE 33 :** Derneklerin izinsiz şube açabilecekleri hükmü maddeye ilave ediliyor.
- MADDE 34 :** Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılmasının ancak kamu düzeni ile sınırlanacağı kabul ediliyor.
- MADDE 35 :** Suç işlendikten sonra kanunla suç olmaktan çıkarılmışsa ceza verilemeyeceği ilkesi konuyor.
- MADDE 41 :** Aileye, kamu tüzel kişilerinin de desteği sağlanıyor.

- MADDE 42 :** Eğitim ve öğretim ihtiyacının sağlanmasının bir devlet görevi olduğu ilkesi getiriliyor.
- MADDE 46 :** Kamulaştırma bedelinin ödenmesinde enflasyon kaybının telafisi imkanı kabul ediliyor.
- MADDE 48 :** Makro plan ve projelerle özel sektörün, tekelleşmeye imkan vermeyecek şekilde desteklenmesi.
- MADDE 49 :** Devletin iş bulamıyanlara zaman zaman ne kadar yardımda bulunma imkanı getiriliyor.
- MADDE 51 :** Memurlara sendika kurma hakkı getiriliyor.
- MADDE 52 :** Sendikalardan siyaset yasağı kaldırılıyor.
- MADDE 55 :** Asgari ücret tesbitinde 4 kişilik ailenin esas alınacağı, bu ücretin vergiden muaf tutulacağı ve ayrıca memur maaşlarından Eşel-Mobil sisteminin uygulanacağı hükmü getiriliyor.
- MADDE 58 :** Gençlerin bilgili, milli ve manevi değerlere bağlı olarak yetiştirileceği, kötü alışkanlıkların önleneyeği ilkeleri getiriliyor.
- MADDE 61 :** Düşkünler, sosyal korunma kapsamına alınıyor.
- MADDE 63 :** Tarihi eser sahiplerini destekleme imkanı getiriliyor.

MADDE 65 : Devlet görevlerinin yerine getirilmesinde ekonomik gelişmeler.

MADDE 66 : "Vatandaşlık" kelimelerinin eklenmesi.

MADDE 67 : * Seçim sisteminin, milli iradenin TBMM'de adaletle temsiline imkan verecek nisbi temsil esasına dayanması

* 10 milletvekiline kadar her il bir seçim çevresi. 10 milletvekilinden fazla illerde bölgelere ayırma.

* Seçmen yaşının 18 olması.

MADDE 68 : *Siyasi partilerin milli iradenin temsilcileri olduğu

* Siyasi parti üyeliği 18 yaş

* Üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere danışman olabilecekleri.

MADDE 69 : Siyasi partilerin gençlik ve kadın kolları yasağının kaldırılması.

Anayasa mahkemesinde davaların duruşmalı yapılması.

MADDE 73 : Vergi ödemede kimseye mali gücünün nisbetinde külfet yüklenemeyeceği esası.

MADDE 74 : Milletvekilliğinde yaş sınırının 25 olması.

Seçilme engellerinin daraltılması.

Memur adayların istifa şartının kaldırılması.

- MADDE 77 :** TBMM genel seçimlerinin 4 yılda bir yapılması.
- MADDE 78 :** Milletvekili ara seçimlerinin 24 ila 30 ay arasında yapılması.
- MADDE 81 :** Yemin metninin değiştirilmesi.
- MADDE 84 :** Milletvekilleri parlamentoda parti değiştirme imkanı getirilmesi.
- MADDE 88 :** Kanun müzakerelerinde çoğulcu demokrasi ilkelerine uyulması.
- MADDE 90 :** Anlaşmaların anayasaya aykırılık iddiasının yapılamıyacağı hükmünün metinden çıkartılması.
- MADDE 91 :** KHK konusunda mutabakata göre yeni düzenleme.
- MADDE 92 :** Yabancı kuvvetlerin yabancı ülke topraklarında faaliyetinin de TBMM iznine bağlanması ve bu yetkinin devredilmesi.
- MADDE 93 :** TBMM'nin Ekim ayında toplanması.
Olağanüstü toplantı için 1/5 yerine, 1/19 milletvekili başvurusu.
- MADDE 94 :** Meclis tartışmalarına sadece Meclis Başkanıyla Oturum Başkanının katılamıyacağı.
- MADDE 95 :** İktisadî çoğulcu demokrasiyi esas alacak. TV yayınları dahil her türlü çalışmada buna uyulacak. Meclis'in TV ve radyosu olacak.

MADDE 96 : TBMM'de toplantı yeter sayısı 2/5, karar yeter sayısı 1/3.

MADDE 97 : TBMM Başkanı isterse, TV Meclis çalışmalarını yayınlamaya mecbur.

Bir parti grubu isterse, Meclis Başkanı TRT'ye müracaat zorunda.

MADDE 101: Cumhurbaşkanı görev süresi 4 yıl.

MADDE 110: Hükümet buhranını önlemek için istikrar puanı uygulaması.

MADDE 114: Seçim hükümetlerinin tarafsız başbakan ve altı tarafsız bakan ihtiva etmesi.

MADDE 118: Milli Güvenlik Kurulu'na TBMM Başkanı ile grubu olan siyasi parti başkanlarının dahil edilmesi.

MADDE 121: Olağanüstü halin onay ve uzatılmasının salt çoğunluk esasına bağlanması.

MADDE 122: Sıkıyönetim ilanının onay ve uzatılmasının salt çoğunluğun kabulüne bağlanması.

MADDE 127: Mahalli idarenin seçilmiş organlarının Bakan tarafından görevden alınmasının 10 gün içinde mahkemede karara bağlanması.

MADDE 130: Devlet üniversitelerinin kendilerince seçilmiş organları eliyle, özel üniversitelerin ise vakıf senedine göre yönetilmesi.

- MADDE 133:** Radyo ve TV Koordinasyon Kurulu teşkili.
İzin almadan kurulma imkanı.
Kamu düzeni, genel ahlaka uyma.
Çöğulcu demokrasi ilkelerine uyma.
Tarafsızlık, doğruluk.
- MADDE 135:** Meslek kuruluşlarından siyaset yapma yasağının kaldırılması.
- MADDE 136:** Diyanet İşleri Teşkilatının kamu kuruluşu haline getirilmesi.
- MADDE 143:** Devlet Güvenlik mahkemelerinin görev alanının dış güvenlikle ilgili suçlarla iç güvenlikle ilgili suçlara hasredilmesi.
- MADDE 144:** Adalet Bakanlığının hakim ve savcılar teftişinin hakim teminatı ve görev huzuru ihlal etmeyecek şekilde yeniden düzenlenmesi.
- MADDE 145:** Askeri yargıda ikinci fıkranın Tabii Hakim ilkesine göre yeniden düzenlenmesi.
- MADDE 146:** Anayasa Mahkemesi üyelerinin ön şartları haiz adaylar arasından millet tarafından seçilmesi ve Anayasa mahkemesi üyelerine siyaset yapma yasağının getirilmesi.
- M.147-151:** Gerek şekil gerek esas bakımdan grubu olan siyasi partilere Anayasa mahkemesine müracat hakkı tanınması, dava açma süresinin 90 güne çıkartılması.

M.153-154: Anayasa ve Yargıtay kararlarının mutlaka gerekçeli olması.

MADDE 160: KİT'lerin ve fonların Sayıştay denetimine tabi olması.

MADDE 166: Planlamada manevi kalkınmaya da yer verilmesi.

MADDE 169: Orman işletme hakkının orman köylüsüne devredilebilmesi.